433.302

Eletta O 1460
604147

BERZEVICZY MÁRTON

ERDÉLYI KANCZELLÁR.

*

IRTA

BERZEVICZY EDMUND.

FÜGGELÉKÜL

A BERZEVICZY MÁRTONRA VONATKOZÓ OKMÁNYOK.

A CSALÁD KAKAS-LOMNICZI OKLEVÉLTÁRÁBÓL KÖZLI

BERZEVICZY EGYED.

BUDAPEST.
AZ ATHENAEUM R. TARSULAT KÖNYVNYOMDÁJA.
1899.

V.K

433302

MAGY. AKADÉMIA
KÖNYVTÁRA

R
1977

BERZEVICZY MÁRTON ÉLETRAJZA.

MAGY. AKADEMIA
KÖNYVTÁRA

MAGY. AKADÉMIA
KÖNYVTÁRA

Háromszáz éve múlt, hogy Berzeviczy Márton befejezte érdekes pályafutását. A magyar történetirás kevés tudomást vett róla, bizonyára mert kiválólag diplomata volt s nem egyszersmind hadvezér, holott a meghasonlás, belversengés és erőszak ama korszakában, mely a mohácsi vész után borult a hazára, csak is oly államférfiak emelkedtek korszakalkotó jelentőségre, kik az események előkészítésénél s irányzásánál nemcsak szellemük bölcsességét, de fegyvereik hatalmát is latba vethették. Ily férfiú volt Nádasdy Tamás nádor, kinek oldalán mint egészen ifjú ember kezdette nyilvános pályáját Berzeviczy Márton, miglen szintén nagyhirű s nagy tudományú kortársa, Forgách Ferencz, váradi püspök s történetiró élete egy fényes, de eredményre kevésbbé sikeres pálya képét tárja elénk. Számos rokonvonást találunk Forgách Ferencz és Berzeviczy Márton pályája között. Mindketten I. Ferdinand császár-király udvaránál vannak alkalmazva, az előbbi már előkelő tanácsosi és főpapi állásban; utóbbi mint ifjú, de képzettségénél fogva már is kitünő titkár s udvarnok, a király kiséretében beutazzák a német birodalmat s megösmerkednek a nyugateurópai politika látkörével. Mindketten lelkes hivei a királynak s csodálói Ferdinand ritka fejedelmi tulajdonainak, nemes lelkületének, bölcsességének, uralkodói buzgalmának, népei iránti jóakaratának s a kereszténység érdekei iránti odaadásának. De közbejön Ferdinand király halála s az uj király, Miksa, tanácsában oly áramlatok kerekednek felül, melyek lehangolják a magyar környezet tagjait. Forgách Ferencz püspök lassánként elidegenedik, majd egészen elvonul a bécsi udvartól, s kielégítetlen becs- és tettvágygyal keblében keres hazájában működési teret, s itt is csalódásokat tapasztalva, Olaszhonban a tudományok s művészetek hazájában keres vigaszt s menedéket. Itt találjuk nem sokára Berzeviczy Mártont is, a világlátott udvaronczot, ki fényes ifjukora után már mint meglett férfi a paduai egyetemnek szerény joghallgatója. Évek multán

mindketten Erdélyben, Báthory István udvaránál, tünnek fel ismét, Forgách mint kanczellár, Berzeviczy mint a fejedelem titoknoka. — Kor, hányattatás, lelki keserv megtörik Forgách erejét, — száműzi magát a hazából s távol Olaszhonban végzi be viszontagságteli életét. Berzeviczy Márton utódjává lészen az erdélyi kanczellárságban, s ez állásban fényes érdemeket szerez, melyeknek elösmerését és jutalmát Báthory, már mint választott lengyel király uj honában nyujtja neki, fényes méltóságokkal halmozva el, s mi fő, meghagyva kezében az erdélyi korlátnokságot s ezzel a lehetőséget, közreműködni folyvást magyar hazája érdekében is. — Mihamar s tulkorán elköltözik Báthory nagy szelleme is, s ezzel Berzeviczy Márton erdélyi kanczellárságának vége szakad, s megszakadnak hivatalos vonatkozásai Erdélylyel s Magyarországgal; de nem szünik meg a honvágy s honszeretet, agg szivének fiatal érzelmei, melyek rokonaihoz intézett utolsó leveleiben is oly élénken nyilatkoznak. Mint Dondaghi báró, Stargardi és Osieki kapitány Nyugoti Poroszországban tölti utolsó éveit s ott találja sirját, melyet immár háromszáz év óta környez a feledékenység. — De ime három évszázad homályából egy emlékérem csillan elő,[1]) mely megösmertet a nevezetes férfiú arczvonásaival, s éltének egy nagy fontosságú szakát látszik jelezni, melynek mibenléte egyelőre kiderítve nincsen. Körirata »Martinus de Berzevicze, Baro, aetatis 47.«

Berzeviczy Márton viszontagságainak teljes képét nyujtani nem lehet a lengyel- és poroszországi nyilvános szereplésére vonatkozó adatok ösmerete nélkül, melyek részint az ottani közhatóságok, részint az érdeklett családok levéltáraiban bizonyára még feltalálhatók lesznek; most éltének csak azon viszonyaival foglalkozhatunk, melyekre a rendelkezésre álló okiratok vetnek világot. Berzeviczy Márton 1538-ban született Berzeviczy Kristóf és Berthóty Katalin szülőktől, valószinűleg Kakas-Lomniczon, atyja székhelyén, melynek várerőddé való átalakítására ez 1525. évben engedélyt nyert II. Lajos királytól.[2])

Berzeviczy Kristóf 1550-ben kelt végrendeletében legifjabb fiának, Mártonnak berzeviczei curiáját rendelte lakhelyül, mig a kakas-lomniczit Bálintnak, a daróczit pedig Györgynek szánta; Bálint lőn továbbterjesztője a jelenleg is virágzó szepességi, György pedig törzsatyja az 1775-ben Mária

[1]) Az érem közzététetett s ösmertetést nyert dr. Hampel József ur tollából az Archäologiai Értesitő 1897. évi októberi füzetében.

[2]) Eredetije a K.-Lomniczi levéltárban. Közzététetett Wagnernél Analecta Scepusii.

Therézia királynő által bárói rangra emelt, most már kihalt daróczi ágazatnak.

Mártont azonban kiváló tehetségei s talán kivételesen kedvező körülmények már igen fiatal korban szólították ki az atyai házból, 1557-ben, tehát 19 éves korában már közhivatalt viselt; édes atyja, Kristóf, egy a mondott évben tett rendelkezésében úgy intézkedik,[1]) hogy a Ferdinand királytól adományúl nyert, hajdan Berzeviczy Lénárd-féle javakat mindhárom fiai birják, az idősbbek azonban a közszolgálatban távollévő öcscsük, Márton, részére a jövedelem egy harmadrészét fentartani kötelesek legyenek.

Mi lett légyen Berzeviczy Márton ekkori hivatalos állása, ezt Nádasdy Tamás nádornak 1558-ban kelt adománylevéléből s az erre vonatkozó beiktatási rendeletből[2]) tudjuk meg, — ugyanis az okiratokban a nádor hites jegyzőjének mondatik, s nádori adományúl nyeri a hütlenségbe esett Berzeviczy Antal sáros- és szepesmegyei birtokrészeit.

Nem lehet kétkednünk, hogy a törökverő vitéz nádor, tudós államférfi s diplomata, s mindenekfelett lelkes magyar hazafi, Nádasdy Tamás lángszelleme, sokoldalú s mindenképen irányadó tevékenysége nagy befolyást gyakorolhatott az ifjú titoknok jellemének kiképzésére, kiváló tehetségei megérlelésére s becsvágyának magas czélok felé irányzására, valamint bizonyosnak látszik, hogy a nagyhirű nádor megelégedése Berzeviczy Márton buzgó szolgálataival s ezen alapult ajánló pártfogása juttatá őt I. Ferdinand király udvavába s szolgált további előmenetelének hatalmas emeltyűjéül. Hogy ez így volt, világosan tanusítja azon czimerujító és bővitő oklevél, melyet I. Ferdinand király 1559. évi május 30-án adományozott Berzeviczy Mártonnak, fivéreinek s osztályos atyafiainak[3]) s melynek során a király kiemelvén eddigi jeles szolgálatait Nádasdy Tamás nádor oldalán, Mártont ifjú kora mellett is már tudományosan képzett s ennélfogva a magyar szent korona közjavának előmozdítására bizonyára hivatott ifjúnak nevezi.

Ez időben Berzeviczy Márton már a királyi udvarnál vagy kanczelláriánál lehetett alkalmazva; a fenti oklevél ugyanis kiemeli, hogy a királyt országaiban s a római szent

[1]) K.-Lomniczi levéltárban III. 34. 1557.

[2]) Berzeviczei levéltárban 450 és 453 sz. a.

[3]) Ugymint Berzeviczy Márknak, Istvánnak, Henriknek és másik Mártonnak a Frigyes fiának. Eredetije igen szép művészies festéssel, előkelő kivitelben a K.-Lomniczi levéltárban V. 6. sz. a. közzététetett Wagnernél Analecta Scepusii.

birodalomban való utazásai alkalmával kisérte, s a reá bizott közügyekben sikeres odaadást tanusított.[1])

Szolgálatait az elösmerés lépten-nyomon követte, s a császár-király a kedvezések egész sorozatával tanusította hajlandóságát iránta. Igy már 1561. évi szeptember 9-én új adományt s királyi jogot adott neki s fivéreinek a szülőiktől öröklött sáros- és szepes-megyei javaikra,[2]) majd az 1562. év január 9-én kelt s királyi gyűrűs pecséttel ellátott adománylevéllel,[3]) a már említetett hajdan Berzeviczy Lénárd-féle sárosmegyei ősi birtokrészek kiválthatására, melyeket a király előbb lomniczai idősb Horváth Jánosnak inscribált 1500 frtban, s most Berzeviczy Mártonnak s fivéreinek visszabocsátani rendelt, — ugyanaz év márczius 20-án külön rendelettel[4]) hagyta meg a zálogtartó Horváth Jánosnak, hogy a fenti javakat visszabocsássa, még pedig a fenforgó jogos tekintetteknél fogva a zálogos összeg felének elengedése mellett, s ugyancsak az év november 27-én kelt diplomával Miksa cseh király és Nádasdy Tamás nádor ajánlására: Ghymesi Forgách Simon hadvezérnek (Capitaneus) továbbá Berzeviczy Márton, Csemiczky György és Wizkelethi Jakab magyar kanczelláriai titkároknak adományozta a Palotai Czibak László és András magszakadtán a koronára szállt bihar- és zarándmegyei vagy bárhol fekvő Czibak-féle javakat.[5])

Ezenközben mint látjuk, rangban s hivatalban is emelkedett, az 1562. január 9-i oklevélben a magyar nagy kanczellária hites jegyzőjének (iuratus notarius) a november 27-ben pedig titoknoknak (secretarius) neveztetik; e mellett udvarnoki rangja volt s mint ilyen folytonosan a császári udvarnál[6]) tartózkodott. 1562-i június havában az udvarral Prágában találjuk, honnan e hó 26-án levelet ir fivérének, Györgynek,[7]) sürgetve a Berzeviczy Lénárd-féle javakba való beiktatást, s egyuttal tudatva, hogy országgyűlés ez évben

---

[1]) Ezen oklevél Augsburgban kelt, mely körülmény azt bizonyítja, hogy B. Márton ekkor is a király kiséretében volt, úgy mint Forgách Ferencz püspök is.

[2]—[4]) Az oklevelek eredeti példányai a K.-Lomniczi levéltárban III. 45. 46. A kiváltás még ugyanaz évben történt meg, de a teljes zálogösszeg lefizetése mellett.

[5]) Eredetije a K.-Lomniczi levéltárban III. 49. 1562. sz. a.

[6]) Berzeviczy Márton emlékbeszéde I. Ferdinand császárról. Olvasható a Schardius által kiadott. Frankfurtban 1566-ban megjelent »Orationum ac Elegiarum in funere illustrissimorum Principum Germaniae scriptarum« czimű mű I-sö kötetében 359. oldalon, e helyütt említi B. Márton »qui vixerim pene a pueris in aula ipsius maiestatis.«

[7]) K.-Lomniczi levéltárban VII. 1. 1562.

Nádasdy Tamás nádor halála miatt aligha fog tartatni. — Ezen országgyűlés egyik főteendője Miksa főherczeg cseh királynak magyar királylyá választása és megkoronáztatása lett volna, s meg kellett volna előznie a cseh koronázást; a nádor elhalálozása miatt azonban a cseh koronázásra tétettek meg az intézkedések, s Ferdinand császár részint ezeknek szorgalmazása végett, részint a Bécsben nagy mértékben uralgott pestis miatt Prágában időzött udvarával, miglen a megkoronázandó Miksa király családjával Linczben tartózkodott.[1])

Berzeviczy Márton tehát ekkor a császár környezetében volt, s részt vett Miksának 1562. évi október 20-án történt koronázásánál s szemtanúja volt a fényes ünnepélyeknek, melyik egyik fő diszéül a Gersei Pethő János főkamarás vezérlete alatt megjelent mintegy 400 főnyi magyar főúri banderiumot említi meg. — Ferdinand császár a csehországi ügyek elintézése után innen Miksa fiával s ennek nejével együtt a német birodalomba indult a Majna melletti Frankfurtba összehivott birodalmi gyűlésre, s a Voigtlandon át utazva, Blassemburg nevű városban, melynek várát épen akkor erődítették, találkozott az oda eleibe jött György Frigyes brandenburgi őrgróffal, s kérésére megszemlélte az erődítési munkálatokat s azok terveit, melyekre nézve kiváló szakismeretről tanuskodó észrevételeket tett, s az építésnél előfordúlt némely hibára figyelmeztette az őrgrófot, a környezők csodálkozó elösmerésére, kik között Forgách Ferencz püspök és Berzeviczy Márton is voltak.[2])

Következett Ferdinand császár megérkezése Frankfurtban, — Miksa cseh királynak római királylyá történt választatása s megkoronázása, melynek megtörténte után a császár a rajnamelléki városoknak vevén útját a Breisgau tartománybeli Freiburgba, s innen az elsassi tartománygyülés megtartása után Constanz vidékét érintve 1563. februárban Insbruckba utazott, hol hosszabb pihenőt tartott, s honnan mintegy hat havi tartozkodás után Bajorország egy részén át hajón Bécsbe érkezett.[3])

---

[1]) Lásd az emlékbeszédet. Hogy ez 1564-ben iratott, bizonyítja azon mondat »Ineunte anno Servatoris nostri 1564. in quo beneficio Dei iam sumus.«

[2]) Lásd az emlékbeszédet, ebben említi B. Márton, hogy ez utazás másodéve (ante biennium) történt, tehát 1562-ben s hogy akkor Forgách Ferencz váradi püspök kiséretében volt, »cum in comitatu Francisci Forgách antistitis Varadiensis essem« stb.

[3]—[4]) Az emlékbeszéd sok érdekes részletet tartalmaz: Ferdinand császár fogadtatásáról Frankfurtban s Miksának római királylyá lett választásáról, melyet eleinte szerényen elutasított, utóbb a császár biztatására s a birodalmi rendek kérelmére elfogadott. Leírja a koronázási

Berzeviczy Márton a császár kiséretében volt ezen egész utazás alatt mint szemtanúja azon világtörténeti jelentőségű eseményeknek s jeleneteknek, melyek azzal összekötve voltak, bő alkalma volt tehát beavattatást nyerni az európai politikai s diplomacziai vonatkozások szövevényeibe, érintkezni az azokat befolyásoló fejedelmi s államférfiui egyéniségekkel, e mellett közvetlen betekintést nyerni a császári ház magán életébe s megösmerkedni Ferdinand császár uralkodói nagy tulajdonaival, ritka családi erényeivel s lelkületének magasztos tisztaságával, mely benyomásairól a dicsőítésére irt emlékbeszédben oly benső-séggel s méltó elragadtatással nyilatkozik.[2])

A németbirodalombani utazás befejeztével ismét a magyarországi ügyek léptek előtérbe, s Ferdinand császár-király rég táplált szándékának megfelelőleg 1563. szeptember 8-án megtörtént Miksának, mint megválasztott magyar királynak koronáztatása Pozsonyban, melyhez a császári udvar is leérkezett. Jelen volt a császár kiséretében Berzeviczy Márton is, s bizonyára ez alkalommal avattatott fel arany sarkantyús vitézzé Miksa király által, kinek udvartartásához volt ezentul állandóan tartozandó.

Miksa király ugyanis még ugyanaz év november 4-én meghittebb környezetéhez csatolta Berzeviczy Mártont, midőn őt az austriai ház iránti teljes hűsége és buzgó szolgálatkész-

---

ünnepélyt, mely András napkor történt a főtemplomban, s melynél a királyné (Miksa neje) s gyermekeik is jelen voltak. Felemlíti a fényes török követség megérkezését is a választást megelőző napon, s annak vezetője, Ibrahim Strochenius lengyel születésű pasa neheztelését, a miért délben érkezve a város falaihoz, csak esti 9 órakor nyert bebocsáttatást, — ünnepélyes fogadtatását a császár által a következő napon s ez alkalommali elkápráztatását a fényes látványtól s kiengesztelődését stb. Érdekesen ir a császár tartózkodásáról Insbrukban, egészsége gyengüléséről, felemlíti, hogy lóra többé nem ült, de a vadászattal még foglalkozott, s a leányaival s unokáival való derült beszélgetésekben keresett üdülést és szórakozást. Mindamellett egészsége hanyatlása szembetünő volt. Megemlíti, hogy a császár veje, Vilmos mantuai herczeg nejével, s ennek nővére a bajor herczegné szintén Insbrukban időztek a császárnál, valamint udvarolt nála Károly lotharingiai bibornok is. Leirja a császár érzékeny búcsúját leányaitól, s ezek bánatát s balsejtelmeit, midőn a császárt a kerteken át az Inn folyóig kisérvén, tőle elbúcsuztak, s azon szomorú benyomást, melyet e jelenet annak szemlélőire tett »nobis spectantibus.« — Az Inn folyó partján fekvő Wassemburg városkában találkozott a császár a bajor- és a württembergi fejedelmekkel, kik a császárt üdvözlendők oda siettek s déltől estig a kikötőben vártak reá. Heted napra Bécsbe érkeztek, miután 3 mértföldnyire a várostól találkoztak Miksa királylyal, ki kissebb kisérettel jött édes atyja elébe s őt nagy örömnyilvánításokkal fogadta.

sége méltánylásául benső udvarnokának nevezte ki,[1]) háztartása állandó tagjaihoz sorolta, s a benső környezethez tartozókat törvénynél vagy jogszokásnál fogva megillető rangbeli diszszel, előjogokkal s kedvezményekkel ruházta fel. — Ezen diploma Berzeviczy Mártonhoz mint eddig is udvarnokhoz van intézve, s a megszólítás elején a király őt nem csupán kedvelt de »tudós« hívének[2]) is nevezi, mely körülmény eléggé igazolhatja azon feltevést, hogy nem csupán rangbeli kitüntetés végett, de szellemi képességeinek a király oldalánál leendő érvényesíthetése czéljából is hivatott az ő közvetlen környezetébe.

Annál feltünőbbnek látszik, hogy Berzeviczy alkalmaztatása ez állásban csak rövid időre, talán csak néhány hó tartamára terjedt ki, mivelhogy már a következő évben Angolországban találjuk, hova, mint irja, az erényekben diszlő Erzsébet királynő udvara megösmerésének óhaja vezette,[3]) itt érte őt nagy jótevője, I. Ferdinand császár halálának hire, s mély fájdalmat keltett benne, melynek ékesen szólló kifejezését adta az ugyanaz évben bizonyára angolhonbóli visszatérése után irt terjedelmes emlékbeszédében,[4]) mely ugyan eszmegazdaságban s a kifejezés tömörségében nem versenyezhet Forgách Ferencz püspök emlékbeszédével, mely azonban nem oly kizárólag levén a kitüzött dicsőítési eszme általános keretében tartva, élethűbben s természetesebben rajzolja a császár életpályáját, s lelkületének nyilvánulásait uralkodói tényeinek, valamint szintén magánélete eseményeinek kapcsolatában tüntetve elő, annak ösmertetésével egyuttal a kor viszonyainak hű és változatos képét nyujtja, kétségkivül igen érdekes, s a szerző müvelt szellemének s tudományos ösmereteinek kitüntetésére is igen jellemző münek tekinthető.

S itt azon kérdéssel állunk szemben, mily okok, körülmények idézhették elő Berzeviczy Márton távozását Miksa

---

[1]) »In familiarem nostrum continuum et domesticum.«

[2]) Eredetije a K-Lomniczi levéltárban V. 16. 1563. sz. »Docto, fideli nos ro dilecto.«

[3]) »Versatur in animo summus dolor, ex morte augusti Imperatoris, quem quo verbo apellem non reperio, tum cum in Anglia essem, quo ex Gallia, cupidus visendi aulam serenissimae Elisabethae reginae, omni virtutum genere illustris traieceram, contractus.«

[4]) A már említett frankfurti emlékbeszéd-gyüjteményben ezen beszéd közvetlenül a Forgách püspöké után következik, mindkettő teljesen egyez a császár fényes jellemének s uralkodása nagy jelentőségének felfogásában, s visszatükrözteti azon csodálatot, melyet a kereszténység érdekeinek ápolásában s megvédelmezésében való állhatatossága s magán erényeinek kiválósága ébresztett az egész világon, még a barbár népeknél is s egyuttal a ragaszkodás, hűség és háladatosság érzelmeit, melyekkel mindkét szónok viseltetett iránta.

király udvarától, melyhez való meghivatása oly kitüntetőleg történt, hogy a király közelében való működéséhez méltán nagy remények voltak füzhetők úgy egyéni boldogulásának, mind pedig a magyarhoni ügyek érdekébeni működésének tekintetében? Franczia- s angolhonbani időzése az 1564. évben egymagában nem képezne elegendő bizonyítékot arra nézve, hogy már ekkor végkép megvált az udvari élettől, mert hiszen ez utazás a király engedélyével, sőt megbizásából is történhetett; de ehhez vetve azon körülményt, hogy épen az 1564. évvel megszakad az előbb oly gyakori kitüntetések s adományszerzések sorozata, s a fivérekkel s rokonokkal való összeköttetésekben is több évre terjedő hézag támad, mindez arra látszik utalni, hogy Berzeviczy Mártonnál pálya változás állott be, s hogy sorsa ezen változásának fontos, sőt válságos okai lehettek.

Kettős lehetőséget tarthatunk leginkább valószinűnek, kegyvesztést a királynál, milyet gyakran egy ildomtalan vagy meggondolatlan szó zudíthat az udvariak fejére, s milyen nem egy fényesen indúlt pályának szakított már hirtelen véget; vagy lelki elégületlenséget Berzeviczy Mártonnál, a milyen tehetséggel megáldott s korai sikerekkel biró egyéneket vajmi gyakran ragad elbizakodottságra vagy elhamarkodott elhatározásokra. — Bármiként állott légyen be a válság, Berzeviczy Mártont szerencsés hajlamai sértetlenül vezették ki abból, s a további önművelődés terére vitték, melynek sikere nevét még ösmertebbé tette, s későbbi fényes pályájának bizonyára előmozdítója volt.

Az 1564. évvel, melynek folyamán az atyai javakra nézve Bálint és György fivéreivel megosztozott,[1]) s bizonyos Klosdorf, máskép Jankfalva nevű szepesmegyei birtokbani részét adományos társának, Váraljai Ferencz kamarai titkárnak adta el,[2]) nyomát vesztjük, s csak 1569-ben találjuk fel ismét külföldön, Olaszország classicus földjén, a tudományok és művészetek muzsáinál.

A páduai egyetemnél folytatja tanulmányait, melyeket ismét ifjui lelkesedéssel karol fel, a jogtudományt és jogbölcsészetet műveli első sorban, de mohón tanulmányozza a régi classicus irók műveit, — összeköttetéseket tart fenn hirneves tudósokkal, s levelezéseiben valóságos tudományszomjat nyilvánit. Fennmaradt az akkor Rómában élt Marcus Antonius Muretus jogtudós és költőhöz intézett egyik levele,[3]) melyből

[1]) Berzeviczei levéltár. 1564. LXX. Transsumptum.

[2]) Szepesi káptalan levéltára. Prol. 1562. folio 32. T. 2.

[3]) Marci Antonii Mureti Orationes, Epistolae Poemata. Hannowerae apud fratres Helvig 1774. — Berzeviczy Márton levele az 517. lapon I. k.

kivehető, hogy Berzeviczy Márton előző római tartózkodása alatt vele megösmerkedett s megbarátkozott, s tudományos működését a jogtörténet és jogbölcsészet terén buzgón méltányolta. Egész lelkesedéssel tudakozódik nála a Lucretius kiadása felől, és sürgeti a Plautus művei kiadását, melylyel akkor Muretus foglalkozott, s melynek megjelenését ő, — úgy mint a szépirodalom minden barátja türelmetlenül várják.[1])

A Muretussali találkozás benyomásait s örömét közli velenczei barátjával, Giphanius Huberttel, tudományos eszmecserét közvetít közte s Muretus között,[2]) említi Manutius Pál római barátját s a velenczei franczia követet, kinél Giphanius lakott s kivel tehát már csak e réven is Berzeviczy bizonyára összeköttetésben állott. Kiemeli a franczia születésű tudósok irodalmi érdemeit, kikhez Muretust és Cujaciust is számítja, miből következtetni lehet, hogy franczia országbani előbbeni tartózkodása idejéből származó összeköttetések útján ösmerkedett s barátkozott meg velök. S csakugyan Giphanius Hubert Muretushoz irt levelében[3]) Berzeviczy Mártont barátjának, Muretus viszont Giphaniushoz intézett válaszában őt Berzeviczyjöknek nevezi.[4])

Berzeviczy Márton tartózkodása a paduai egyetemnél magában nem volna feltünő tény művelődéstörténetünk azon szakában, midőn külföldi, főleg olasz egyetemeknél számosan fordultak meg előbbkelőink közül s kerestek ott teljesebb kiképzést s szereztek hivatottsági kellékeket kiválóbb nyilvános szereplésre, nem volna feltünő, ha egy a tudományos pálya küszöbén álló ifjuról volna szó; midőn azonban oly férfiút látunk az elvont tudományok forrásához visszatérni, ki azokból már mint ifjú bőven merített, s azokbani nem közönséges jártasságát sikerrel s kitüntetéssel megfutott több mint tiz éves közpályán igazolta, sőt tudományos hirénél fogva a király benső környezetéhez nyervén meghivatást, mint kedvelt s tudós familiárisa további előléptetésére nézve a legbiztosb kilátásokkal kecsegtethette magát, hogy ezekről lemondva, nagy utazások fáradalmaival igyekezett világösmeretét gyarapítani, s az ennek fényében átszűrődött államtudományi ösmeretekkel s tapasztalatokkal felruházottan a gyakorlati tevékenység teréről mégis

[1]) Qui elegantiorum litterarum cupiditate tenentur.

[2]) Muretus a művei II. könyvének 159. lapján közlött, Giphaniushoz intézett levelében ezt irja: »Quaeso te scribito aliquid ad Berzevicaeum nostrum, et significato ei, multum accessisse ad veterem meam erga eum benevolentiam, quod conciliator fuerit amicitae nostrae.«

[3]) L. Muretus I. köt. 551. lapon a Giphanius levelét »Nam Berzevicaeus juvenis Hungarus, amicus meus, Roma nuper reversus.«

[4]) Lásd az előbbeni jegyzetet.

a tudomány csarnokaiba vonult vissza, hogy ott a bölcseleti tudományok művelésében, tudósokkali érintkezésben s a classikai irodalom termékeinek élvezetében gyönyörködjék, keressen üdülést és megállapodást, ezt mindenesetre oly nevezetes és ritka jelenségnek kell tekintenünk, melyet egy magasabb, eszményibb ambitiokra irányzott lelkület ihlettségének tulajdoníthatunk, s talán ebben is kereshetjük egyik okát annak, hogy Berzeviczy Mártont hivatalos pályája sikerei ki nem elégíthették, sem az udvari élet fénye nem boldogította, s hogy mindezek mellett is más életczélok utáni sóvárgás szállta meg lelkét.

A következő 1570. évben még mindig Paduában tartózkodott, bizonyítja ezt azon meghatalmazás, melyet magyarhoni ügyei képviseltetése végett állított ki, s az év február 12-én hitelesíttetett a Szent Justinnak szentelt paduai conventnél mint hiteles helyen, s melynek szövegében az ottani gymnasiumnál joghallgatónak mondatik.[1])

Ezen meghatalmazás egy évre lévén kiállítva, kétségtelennek látszik, hogy Berzeviczy Márton ez időt is külföldön töltötte, hol időközben további utazásokat tett, a mint hogy a meghatalmazást is, az annak hátlapján olvasható jegyzés szerint Párisból »francziából« küldte Magyarországba, hová ő maga valószinüleg csak 1572-ben tért vissza, mint teljesen kiképzett, hogy úgy mondjuk »kész« ember, bizonyára azon szándékkal s reménynyel, hogy ösmereteit s tapasztalatait ismét a közpályán hasznosíthassa. Ez irányban tett első lépése azonban csalódást hozott neki. — Verántz Antal primásnak művei XI. kötete 43. lapján előforduló egyik jegyzete arra látszik vonatkozni, hogy Berzeviczy Márton nála, mint Miksa király akkori magyarországi helytartójánál jelentkezett érdemeinek megfelelő állás elnyerése végett, azonban kevésbbé kedvező fogadtatást talált; a primás kiemeli ugyan műveltsége megfelelelő voltát, de állhatlannak, ide-oda kapkodónak mondja, mi akadályozza előmenetelét.[2])

---

[1]) A papirosra irt s ostyapecséttel ellátott okiratot: »Julianus Placentinus Abbas et Conventus monasterii divi Justini Patavinensis« adják ki. Ennek során Egregius Dnus Martinus Berzeviczey, quondam egregii Dni Chrystophori de eadem filius, in hoc Gymnasio Patawino Juris Studiosus (kinek személyazonossági tanui: iuris doctor Caesar Francus, quondam Dni Marci, et dnus Anthonius Villanus quondam Dni Gasparis universitatis Juris Studiosorum notarius) magyarhoni ügyei s perei vitelére 25 meghatalmazottat nevez ki, ezek között másik Berzeviczy Mártont a Frigyes fiát, Istvánt, s Berzeviczy Bálint fiát Miklóst. K.-Lomniczi levéltár H. 3. fasc. 7.

[2]) Sörös Pongrácz F. úr szives közleménye.

Ezen elutasító válasz, ha ugyan Mártonunkra vonatkozott, mit csak gyanitanunk lehet, válságpontot képezhetett életében, s elhatározó indokúl szolgálhatott arra, hogy más téren, más hazában keressen tehetségének megfelelő alkalmazást. S ilyet Báthory István, az imént választott erdélyi fejedelem nyujtott neki, titoknokául nevezvén ki őt, talán régibb idő óta fenállott személyes ösmeretség révén, vagy, mi valószinűbb, az ez időtájt a fejedelemnél mint kanczellár alkalmazott Forgách Ferencz váradi püspök ajánlására, ki még az I. Ferdinand király udvaránál töltött együttes hivataloskodás idejéből ösmerte Berzeviczy Mártont s vele valószinűleg összeköttetésben állott paduai tartózkodása alatt, hol mint láttuk, Márton jogot hallgatott épen az időtájt, melyet Forgách Erdélybeni fellépését megelőzőleg szintén ott töltött.

Bármiként lett légyen azonban, Berzeviczy Márton fényes pályát talált Erdélyben s gyorsan emelkedett Báthory kegyében, 1574-ben már a fejedelem tanácsosai között találjuk,[1]) de sőt már az előző 1573. évben oly bizalmi küldetésre látjuk kiszemelve, melylyel épen a fejedelem személyes érdeke volt legszorosabban összekötve; ugyanis a franczia udvarhozi követségre, hol Bánffy Györgygyel együtt IX. Károly király egyik rokonát Chateauneuf herczegnőt voltak megkérendők a fejedelem hitveséül.[2]) Ezen alkalom ugyan a közbejött erdélyi zavarok miatt elsiklott előle, de a legközelebbi évek tág teret nyitottak meg előtte diplomácziai képességei érvényesítésére, Báthory lengyel királylyá választása ügyében, melynek előkészítésére a lengyelországi viszonyokkal még János Zsigmond ideje óta jól ösmerős Blandrata György mellé Báthory fejedelem Berzeviczy Mártont küldötte Lengyelországba.[3])

S hogy a követek buzgón s ildomosan jártak el fontos küldetésükben, ezt az eredmény fényesen igazolta, mert a lengyel koronáért versengő leghatalmasabb európai uralkodók ellenében Báthoryé lett a győzelem, mindamellett, hogy eleinte az országos nagy pártok egyike sem tömörült mellette, a főrendek tulnyomó része Miksa császárt vagy fiai egyikét, a köznemesség pedig egy nemzeti férfiúnak u. n. Piástnak megválasztatását óhajtván. Báthory jelöltsége nem támaszkodhatott ily biztos alapra, s az egész választási küzdelem folyamában csak is a

[1]) Szádeczky Lajos egyet. tanár úr szives közleménye szerint Udvarhely város 1574. évi deczb. 22-i kiváltságlevelén mint Consiliarius Secretarius van aláirva.

[2]) Szádeczky Lajos: Báthory István lengyel királylyá választatása cz. művében 158. lapon.

[3]) Szádeczky Lajos. Ugyanott 178. 205. lapon.

háttérben mozgott, az előtérben a Miksa császár érdekében kifejtett tágkörű tevékenység uralkodott, ellensúlyozva a Piast párti nemesség törekvései által. melynek jelöltje azonban egyelőre szinte nem Báthory volt. S az ő megválasztása látszott legkevésbbé valószinűnek annál inkább, mert ő maga is Miksa császár elsőbbségét ösmerte el, s csak ha neki nem lett volna kilátása, kivánta magát jelöltül tekintetni. S csakugyan a sztenzsicsi mezőn tartott első választási kísérletnél Báthori választása szóba se jött, s csakis a varsói zajos választógyűlés alkalmával lépett komolyan előtérbe, midőn a Miksa császár megválasztását erőszakoló senatusi párt s az ezt ellenző hatalmas köznemesség között szakadás történt, melyet Báthory hivei ügyesen tudtak az ő javára felhasználni. Oly helyzet volt ez, melynek kedvező irányban lett kifejlesztésére Báthory követeinek okvetlen nagy befolyásuk volt, s csakugyan Berzeviczy Mártonnak, mint Báthory teljhatalmával ellátott követnek s oratornak megjelenése a varsói választó országgyűlésen (1575. november 18) s a fejedelem üzenetének s választási feltételeinek előterjesztése döntőleg hatott a közzavar s véleményhullámzás akkori pillanatában, s határozott irányba terelte az ingadozó közvéleményt.[1]) S ha a választási meglepetésszerű eseményeknek ilykénti ügyes felhasználása fényes diplomacziai sikert képezett: a Báthoryra esett választás fentartása s biztosítása a választást követő heves pártküzdelmek s a bukott jelöltek hivei részéről szőt fondorlatok folyamában Báthory követeinek nem csekélyebb érdemül tudható meg. S közülök kié volt a siker oroszlánrésze, a Blandratáé, ki mint Báthory megbizottja, előbb ment Lengyelországba, ottani régibb keletű összeköttetéseinél fogva egyengetendő a már Zborovszky Sámuel lengyel főúr által előkészített talajt Báthory jelöltetése érdekében, s ki e feladatot bizonyára buzgón teljesítette is, de kinek működése inkább a szinfalak mögött mozgott, vagy a Berzeviczyé, ki a választás pillanatában lépett a szintérre, s a fejedelemtől hozott teljhatalomnál fogva a további fejlődmények irányzójául tekintendő, meghatározni bajos; tény, hogy a Báthory István lengyel királylyá lett megválasztására vonatkozó állami s diplomacziai tényked̈ések Berzeviczy Márton nevével vannak összekötve.[2]) Blandratával együtt ő irta alá s pecsételte meg a lengyel rendek elé terjesztett választási feltételeket, s a varsói királyválasztást követő

[1]) Szádeczky Lajos: Báthory István lengyel királylyá választása. A választási cselekmény nagy érdekű leirását a XI. fejezet tartalmazza.

[2]) Ugyanott. Lásd Báthory István meggyesi kiadványait a lengyel királyság elfogadására vonatkozólag. Ellenjegyezve Berzeviczy Márton procancellár által 375. és következő lapokon.

kritikus napok s hetek alatt, melyeknek fejleményei bizonytalanságuknál fogva szorgos őrködést kivántak, Lengyelhonban maradt, s 1576. évi február elején Erdélybe térve vissza, itt ismét a fejedelem udvaránál következő időző, s őt Miksa császár érdekében a lengyel korona elutasítására birni törekvő Teuffenbach Kristóf szathmári kapitány szivós diplomacziai működését ellensúlyozta,[1]) a lengyelhoni közállapotok helyes megösmertetésével fokozta Báthory önbizalmát s érlelte meg elhatározását a neki felajánlott lengyel trón elfoglalására. Igy tehát a buzgó és sikeres kötelességteljesítés tudatában kisérhette Báthoryt a meggyesi országgyűlésre, s osztozhatott a két szomszéd nemzet képviselőinek lelkes örömében, midőn a választott király ajkairól elhangzott az elhatározás aggódva várt igéje, s elhangzott ajkairól a királyi eskü, s ezzel megvalósult azon nagy történelmi esemény, melynek létrejöttén oly lelkesen fáradozott, s melytől fényt s dicsőséget reménylett nem csak a két nemzetre, de mely uj sarkpontul szolgálandott saját sorsának fellendülésére is.

Az akkor már nagy betegen Olaszországban időzött Forgách Ferencz püspök kanczellár távolléte folytán Berzeviczy Mártonnak jutott azon kitüntetés, hogy a király által tett elfogadási nyilatkozatra s hitletételre vonatkozó államokiratokat mint prokanczellár ellenjegyezhesse, mely tényked̄ése által ezen királyválasztásnál szerzett érdemei mintegy ünnepélyesítve s s megörökítve lettek. S az itt holt betükkel jelképzett kapcsolatot Báthory elösmerése s hálás kegye valósággá tette s mind szorosabbá, bensőbbé alakította az által, hogy Berzeviczyt mint az erdélyi ügyek előadóját alkalmazta udvaránál, s őt Forgách püspök halála után erdélyi kanczellárjává nevezte ki.

S Báthory ezzel nemcsak kiváló méltóságot, de nagy bizalmat rejtő s nagy befolyást biztosító állást is juttatott korlátnokának, mert hivatása nem csupán a kanczelláriai ügyek vezetésére, de a király, mint egyuttal Erdély feledelme s védura s bátyja az erdélyi vajdává lett Báthory Kristóf közötti vonatkozások közvetítésére, s az ennek kormányzása alatt kifejlődött, sok tekintetben súlyos és finnyás ügyeknek olykénti befolyásolására is terjedt ki, hogy ezek a lengyel királytóli függés viszonyában is normális mederben maradjanak, s úgy a külpolitika által javallott tekinteteknek, a bel- és külbéke érdekének megfeljenek, s az ország önállásának nymbuszát is fentartsák. — S főleg a lengyel királyság első éveiben, midőn Báthoryt trónja megszilárdításának gondjai

[1]) Lásd Szádeczky Lajos idézett művében 240. s következő lapokon.

főként lekötötték, erdélyi összeköttetéseinek s befolyásának fentartása nem csekély feladatot képezett, melynek érdekében Berzeviczy Mártont gyakorta látjuk Erdélyben megjelenni, s a királytól nyert diplomácziai küldetésekben eljárni.

Az 1577. év május 18-án Szászvárosból irt levelében lelkesen üdvözli királyát a danzigiakon Dirschaunál vett győzelme alkalmából, melyet, az ellenség túlnyomó számát és fortélyosságát tekintve, csodálatosnak jelez, kifejezi azon majdnem hihetetlen örömet, melyet ez esemény hire Erdélyben keltett, s a hazafiak üdvkivánatait, melyekhez ő, ki egész tevékenységét ő felsége dicsőségének szenteli, hévvel csatlakozik. Egyuttal jelenti, hogy ugyanaz nap a fejedelemmel (Báthory Kristóffal) Dévára érkezett, innen Kendy Ferenczczel küldöttségben menendvén Karánsebesre ama sérelmek megvizsgálása végett, melyeket ama kerület lakói a bán kegyetlenségétől szenvednek; ugyanis a legutóbbi tordai országgyűlésen ötszáznál több földmíves jelentkezett, s panaszkodott a fejedelemnél, kijelentvén, hogy inkább a török uralma alá hajolnak, mintsem ezen sanyargattatást tovább türjék.[1])

A következő 1578. és 1579. éveket bizonyára Lengyelországban töltötte Berzeviczy Márton, már alább előadandó családi körülményeinél fogva is. 1580-ban azonban ismét teljes diplomácziai tevékenységében találjuk, — ez év folyamában ismét Magyarországba küldte őt Báthory, hogy itt a Rudolf császárral kötött egyezséghez képest átvegye Révay Ferencz, kassai kamarai elnöki császári biztostól Nagy-Bánya városát, kárpótlásúl Szathmárért, mely Zápolya idején lett a Báthoryaktól elfoglalva, s most a császár birtokában volt, mely megbizásban Berzeviczy Márton el is járt.[2])

Ugyanaz év junius havában már ismét Báthory környezetében volt Vilnán a muszka elleni második hadjárat előtt, s innen rendkivül érdekes levelet irt Kovácsóczy Farkas erdélyi kollegájához, mely főleg az Oschyk Gergely lithván főúr által Báthory ellen szőtt, de ideje korán felfedezett összeesküvés részleteivel foglalkozik, de sok vonatkozást tartalmaz Báthorynak az erdélyi ügyekbeni terveire és intézkedéseire, többi között az általa a jezsuita-rendnek adományozott kolozsmonostori birtokhoz tartozott faluk ügyére, melyeknek Kendy Sándortól és Bánffy Farkastól való kiváltását igen szorgalmazta. Szivélyes szavakban fejezi ki e levél során részvétét Kovácsóczynak azon sérelmekért, melyeket az előző évi

[1]) Szádeczky Lajos úr szives közleménye. Eredetije az országos levéltárban Gyulafejérvári limbus I. cs. sajátkezű.

[2]) Bethlen Farkas történeti művében II. kötet 436. lapon.

tordai országgyűlésen szenvedett némely békétlen uraktól, kik őt szidalmazták, sőt az ajtót is reá törték.[1]) Ezen jelenetet valószínüleg a jezsuita-rend behozatala miatt támadt ingerültség okozta, melyet Bethlen Farkas is felemlít történetében,[2]) s melyre látszik vonatkozni Báthory fenyegető kijelentése Kovácsóczyhoz Vilnából 1581. évi junius 12-én irt levelében, melyben szigoruan kikel az elharapózó eretnekség ellen.[3])

S kapcsolatba hozva a király ezen levelét az ugyanonnan junius 21-én, tehát csak nehány nappal később Nagy-Esküllői Valkay Miklóshoz intézett rendeletével, melyben értesíti őt, hogy kanczellárját, Berzeviczy Mártont, Erdélybe küldte bizonyos, az ország lakói üdvével s békéjével összefüggő ügy sikeresítése végett, s inti, hogy az általa közlendőknek feltétlen hitelt adva, őt feladatában támogassa:[4]) alig kétkedhetünk abban, hogy ezen bizalmas küldetés szintén a jezsuiták ügyére vonatkozott, kiket az év október 16-án Berzeviczy Márton iktatott be az egykori kolozsmonostori apátsághoz tartozott javak birtokába.[5])

Már ez utóbbi tényből is bizvást következtethető, hogy Berzeviczy Márton katholikus hitvallású volt, ha ezt különben előbbeni éveiben viselt udvarnoki állása a buzgó katholikus I. Ferdinánd császár udvaránál s későbbi időzése az olaszhoni egyetemnél amúgy is kétségtelenné nem tenné; ezzel szemben megjegyzendőnek tartom, hogy magyarhoni rokonai a XVI. század vége felé protestáns hitre tértek át, ő maga pedig egy evangelikus egyház kegyurává lett a lengyelhoni porosz tartományban.

Ugyanis Báthory István még az 1577. évben kieszközölte Albert Frigyes brandenburgi őrgrófnál, Leistenau (másként Lisnowo vagy Risnowo) nevű jószágnak Berzeviczy Márton részére való adományozását, mely birtok Poroszországban, a lengyel fenhatóság alá tartozott, Russenberg tarto-

[1]) Dr. Szádeczky Lajos »Kovacsóczy Farkas levelezése« 7. lapon.

[2]) Bethlen Farkas történeti művében II. köt. 437. lapon.

[3]) Dr. Szádeczky Lajos »Kovacsóczy Farkas levelezése 12. lapon. »A király igy ir: De ha verum dicere fas est, engem mindennél inkább rettentet az a sok rettenetes eretnekség és abban való vakmerőség. Akár csak egynehány volna köztetek, kiben vitae pietas és religio vigealna, az Sodomiták romlását evitálnátok.«

[4]) Dr. Szádeczky Lajos úr szíves közleménye. Másolat az Erdélyi Muzeum levéltárában Jos. C. kemény apparatus Epistolaris tom II. 183. lapon, eredetije Gyulafejérvárt a püspöki könyvtárban tom 2. Hr. 33. auth. codex.

[5]) Kőváry László, Erdély történelme IV. köt. 37. lapon.

mányban feküdt, s a Braheni nemesek kihaltával szállott a porosz kincstárra.

Ezen birtokhoz, mely Berzeviczy Márton lengyelhoni érdemeinek első jutalmát képezé, az ágostai evangelikus hitvallás szabványai szerint gyakorlandó kegyúri jog is tartozott.

Hogy a király épen itt a lengyel birodalom határszélén, sőt annak tulajdonképeni határain kivül juttatott birtokadományt kanczellárjának, kit épen hivatalos állásánál fogva inkább a maga közelében kellett volna vagyonilag is kötve látni, ennek két fő oka lehetett. Báthory a lengyel földön, egy ott honossági joggal nem biró egyénnek birtokot sem adományozhatott, más lengyel igénylők elkedvetlenítése nélkül; — továbbá a királynak épen a nyugati határszélen, melynek német lakosainál talált az ő királylyá választatása a legmakacsabb ellenzésre, melyet csak évek multán s ekkor sem a fegyverek hatalmával, de az engedékenység politikájával sikerült csak megtörni: egy feltétlenül megbizható hivének jelenléte, megtelepedése s közreműködése rendkivül fontos volt, s e tekintetben néki, a német nyelvben jártas, teljes nyugati műveltséggel biró, s az ausztriai ház politikájával s az annak érdekeit képviselő szereplő egyéniségekkel ösmerős, s kipróbált diplomácziai ildomossággal biró Berzeviczy Mártonnál hasznosabb szolgálatokat más alig tehetett. S ő valóban az adományúl nyert új birtokban való megtelepedéssel csakhamar helyet foglalt a szomszéd városok lakosságának bizalmában s szeretetében is, miről a házasulása alkalmából a danczigiak és elbingiek által is irt dicsőítő versezetek tanuskodnak.[1])

Ugyanis a már negyvenedik életévébe lépett kanczellár idejét látta családi életének is alapját vetni meg, s az 1578. év őszén egy előkelő s vagyonos hajadonnal, Wojanowi Damrau Katalinnal, néhai Damrau Felix és Jokkai Grosz Erzsébet leányukkal lépett házassági frigyre, s a vele még életben volt édes anyja befolyása mellett kötött házassági szerződésben, magtalan halála esetére lekötötte neje javára a fentemlített leistenaui jószágot, s kötelezést vállalt, hogy erdélyi birtokait pénzzé téve, az ezekből eredményezendő összeget Lengyelhonban szerzett vagy szerzendő javaiba fogja beruházni, melyek

[1]) Hampel József úr közlése az Archäologiai Értesitő 1897. októberi füzetében 349. lapon. »Epithalamia. nuptiis magnifici et Generosi viri D. Martini Berzeviceii. Equitis S. M. Poloniae Regis Stephani per Transilvaniam Cancellarii, et Catharinae Dameraviae de Woianouo, puellae nobilissimae lectissimaeque Voicaovii die X. Octobris celebratis, a clariss. viris scripta. caecoviae 1578.

aztán maradék nélküli elhalálozása esetén, neje örököseire szállandanak.

Ezen megállapodásokhoz hozzájárultak osztályos rokonai, Miklós és Jeremiás a Berzeviczy Bálint fiai és János, Berzeviczy György fia, ez utóbbi testvére, Kristóf nevében is, s Krakkóban személyesen megjelenvén, beleegyezésüket a királyi kanczelláriánál is beiktattatni engedték, minek viszonzásául Berzeviczy Márton a szepesi káptalan előtt 20 évre zálogba adta nevezett rokonainak sárosmegyei (Berzeviczei, Hamborgi, Stelbachi, Daróczi és Feketekúti és szepesmegyei Krempachi) birtokrészeit 1300 forintban, s átengedte nékiek kiváltási jogát egy már előbb sógornéjának, Kapy Ilonának Berzeviczy György özvegyének elzálogosított feketekúti birtokrészre nézve is. Ezen jogcselekményekre vonatkozólag Báthory István király, 1578. évi deczember 28-án külön diplomát adatott ki.[1])

Berzeviczy Márton erdélyi birtokainak álladékairól részletesebb adataink nincsenek. Kétségtelen, hogy ott javakat szerzett, melyeknek consolidátioját azonban félbenszakította Báthorynak lengyel királylyá lett választatása s Berzeviczy Márton kiköltözése Erdélyből. Láttuk, hogy már I. Ferdinand király adományából jogot nyert a hajdan Czibak-féle javakra, kanczellár elődjétől, az Erdélyt elhagyni készülő Forgách Ferencz püspöktől 700 forintban átvette a limbai, máskép lonfalvi birtokot[2]) s bizonyára más javai és várandóságai is voltak, mint az a Kovácsóczy Farkashoz intézett s már előbb említett vilnai leveléből is kiderül, melyben két helyütt is szorgalmazza, hogy várandó falujára 3000 aranyat szerezzen neki, mit ha teljesít, jussát neki engedi át, s nem lészen szükség köztük e felett tractálni. — Midezen szerzések azonban, úgy látszik, szétszórt birtokokra vonatkoztak, melyek nem voltak elég tekintélyesek, hogy azokat állandó családi megtelepedésre alkalmasaknak tarthatta volna, — az időtől és Báthory kegyétől várta, hogy azokat kiegészíthesse, s egy nagyobb uradalommá tömöríthesse; nyilván kiderül ez a királyhoz a dirschaui győzelem után intézett leveléből, melyben szerencsekivánatainak előterjesztése után áttér saját vagyoni viszonyainak ecsetelésére, panaszolólag és igen elégedetlenül nyilatkozik falujáról, épületei kényelmetlenségéről, s keserüen kikel különféle háborgatások ellen, melyeket ott a lakosság és a szomszédok részéről türni kénytelen. Szemrehányólag hozza fel a király előtt, miként sok érdemes férfi fenakad

[1]) Másolat a K.-Lomniczi levéltárban 1578. III. 58. sz. a.

[2]) Lásd Sörös Pongrácz f. úr értekezését Forgách Ferencz életéről. Századok 1896. VII. füzet 639. old.

azon, hogy ő, ki fejedelme irányában nem érdemetlen, ily viszontagságos létnek van kitéve; felemlíti, hogy mindezt előre látva, már Lengyelhonban kérte a királyt, hogy a szántóföldbirtok kicserélésével juttasson neki kényelmesebb s biztosabb állapotot, addig lesz — úgymond — kénytelen türni e bajokat, mig a király kegyelmesen elhárítja tőle. Mert Isten mellett csak a királyban helyezi reményét! Máskülönben fájdalom fogja felváltani a hosszú türelmet. A belátás — az indulatok e fékezője — tiltja, hogy többet irjon a felségnek e tárgyról.

Mint látjuk, Berzeviczy Márton jól megnyomta pennáját ez alkalommal, s talán ezen kifakadása is hozzájárult, hogy Báthory iránta való elösmerésének bizonyítását siettesse, s még ugyanaz évben 1577. megtörtént leistenaui birtokadományozás által tényleg igazolja.

De Lengyelország rendei sem késtek megörökíteni azon nem közönséges érdemeket, melyeket Berzeviczy Márton Báthorynak királylyá választása körüli buzgó tevékenységével első sorban iránta, de bizonyára Lengyelország iránt is szerzett, melynek dicsősége ujra felragyogott a bölcs és vitéz király uralkodása alatt. Már a következő 1579. évben a lengyel indigenatus adományozása által tüntették ki, felvéve őt a lengyel Schlachticek sorába, melyre vonatkozólag uj czimert is nyert a királytól. »Beköszöntött — ugymond a czimerirat — Magyarhon szőlleiből a Berzeviczyek szivesen látott zergéje a lengyel Starosták hajlékaiba, üdvözli azt a fehér sas királyi fészkéből, s lengyel nemességet nyujt neki az érdem sasával Báthory király alatt 1579. évben.[1])«

---

[1]) Egykorú festmény a Daróczi kastélyban Szmrecsányi Jenő úr birtokában következő felirattal: Zasiegla kozka Herbu Berzewicow Slawnajest z Wegierskich Winnic w Polske w Domach Starostow, wita ia Orzel bialy Gniazda Krolewskiego, prymuie w Indygenat Szlachectwa Polskiego Tak tedy z Orlem Cnoty za krola Batorego w krakovie in Anno Dni. 1579.

A czimert a festmény következőleg tünti elő: Hat mezőre osztott pajzs. A jobboldali felső mezőben, mely kék szinű, a Berzeviczyek zergéje szőlő gerezddel szájában, az alatta levő vörös mezőben egy csillag, a félhold fölött arany szinben. A középső felső mezőben, mely piros szinű a lengyel fehér sas, az alatta levő kék szinű mezőben fekete sas kiterjesztett szárnyakkal s kimeresztett karmakkal. A baloldali felső mezőben, mely kék szinű, egy várfal párkányzatból féltestével kinyuló oroszlán, tátott torkával jobb felé fordítva, első lábaiban gyöngyöt (vagy szőlőszemet) tartva, felfelé csavarodott kétágú farkkal, az alatta levő piros mezőben lovagi sarkantyú, éles hegyével felfelé állítva. A pajzs felett három ékes müvű nyilt sisak, mindegyik felett ötágú korona, a középső koronából a lengyel fehér sas mered fel kiterjesztett szárnyakkal, a jobboldali koronát kettős szarvas- aganes diszíti, a baloldali koronát pedig egy ágaskodó zerge, mely testével jobb felé fordulva, hátsó lábai-

S ezzel nyitva állt Berzeviczy Márton útja lengyel méltóságok elérésére is; ilyet csakhamar adományozott nekie Báthory, stargardi várnagygyá (Capitaneus) nevezvén ki őt, mely állással fontos feladatot ruházott reá az ország nyugati határszélén mintegy annak őreül rendelvén, úgy a külföldi befolyások elleni megvédésére, mind pedig a lengyelhoni porosz tartományokban Báthory uralkodása ellenében igen szívósan nyilatkozott ellenkezési hajlamok megfékezésére. Berzeviczy Márton saját érdekeinek előmozdítását is igen könnyítette a stargardi kapitányság, minthogy saját birtoka s neje jószágai is ama vidéken feküdtek, s így várnagysága körében, ennek gondjai s kötelmei mellett is gondoskodhatott vagyoni viszonyainak kiterjesztéséről s megszilárdításáról. Szabatosan meg nem határozhatom, mikor nyerte el ezen állást, melylyel a lengyel méltóságok sorába emelkedett; első nyomát találom Báthorynak 1581. évi junius 21-én Valkai Miklóshoz intézett s már fentebb említett rendeletében, melynek szövegében Berzeviczy Mártont erdélyi kanczellárjának és stargardi kapitánynak nevezi.

Két évvel utóbb (1583.) ismét új méltósággal diszítette fel a király Berzeviczy Mártont, a dondogheni várnagyságra s báróságra emelvén őt;[1]) — s ismét két évvel később (1585.)

val a korona szélső ormaira támaszkodik, első lábaival egy a koronából kinyuló szőlőtőbe kapaszkodva, annak fürtjeit rágicsálja. Sisakdísz, jobbról kék és ezüst, balról piros és arany. Az 1839-ben Lipcsében Bobrowicz Nep. János által kiadott Kiesiecky Gáspár-féle lengyel czimerkönyvben Berzeviczy Márton lengyel czímere következőleg iratik le: Négy mezőre osztott pajzs, a jobb oldali felső mezőben egy meredek hegyre ágaskodó zerge jobb felé fordítva, a baloldali felső mezőben a szokásos lengyel sas, a jobboldali alsó mezőben: ugyancsak ezen sas; a baloldali alsó mezőben: ugyancsak a fenti zerge, a pajzs feletti sisakon a lengyel sas. A két czimerleirás közül melyik a hiteles, ezt könnyen meg lehetne határozni a Berzeviczy Márton pecsétjein találtató czimerlenyomatokkali összehasonlitás által, ilyen azonban nincs kezem ügyében; lehetséges, hogy mindkettő helyes, az egyik czimer a nemesit, a másik pedig a később nyert lengyel bárói czimert tüntethetvén fel. Nisieczky szerint Báthory István egyik szép anyja Berthóty Kata lett volna; ez alkalmasint összetévesztése Berzeviczy Márton hasonnevű anyjával; ha mégis Báthory egyik ősanyja szintén Berthóty Kata lett volna, ebből távoli rokonság származhatott a király és kanczellárja között.

[1]) Mikor kapta a dondagheni bárságot, biztosan meg nem határozható. Hogy 1583. évi április. 12-én már birtokába volt, bizonyítja Báthory czimadományozó oklevele Dauda János és Miklós erdélyi nemesek részére a fenti napról, »Datum per manus magnifici Martini de Berzevicze, Equitis, Liberi Baronis in Dondangh, per Transsylvaniam cancellarii ac capitanei Stargardensis. Eredetije függő pecséttel a K.-Lomniczi levéltárban fasc. 5. H. 17. Ugyanigy czimeztetik a szepesi káptalannál az ő közbenjárására a Berzeviczy család balásvágási és Lőcse sz. kir. város toriskai birtokaik között 1583-ban tartott határjárás eredményéről kiadott okiratban. Berzeviczei levéltár 149. sz.

új adományt eszközölt ki részére a leistenaui birtokra nézve, melynek első adományozása — mint láttuk — 1577-ben történt meg, Albert Frigyes brandenburgi őrgróftól, de ennek gondnokság alá kerülte miatt megerősítésre szorult. Ezt György Frigyes őrgróf és porosz tartományi herczeg mint nevezett unokatestvére gyámgondnoka adta meg Báthory közbenjárására 1585. évi junius 22-én kelt diplomával, melylyel a nevezett jószágot Culmi tartományi jog szerint, minden hasznával és tartozékaival adományozza Berzeviczy Mártonnak, fentartatván a porosz kincstár részére — eladás esetén — az elővételi jog, s az adományos az adományozó fejedelem iránti hűségre kötelezteten.[1])

Fényes eredményeket ért el tehát Berzeviczy Márton tizenkét évi működése alatt Báthory oldalánál, kinek tanácsában úgyis mint erdélyi kanczellár, úgyis mint lengyel főúr érvényesíthette szavát, s kinek kiséretében találjuk őt úgy a székvárosokbani tartózkodása, mind pedig hadakozásai s ezenközbeni utazásai alatt is.[2]) A király terjedelmes javak, fontos állások s fényes méltóságok adományozásával tanusította iránta kegyét s bizalmát, s a magánélet körében is kedvezése jeleivel tüntette ki.[3]) Becsülést és barátságot tapasztalt a Báthory ház más tagjai részéről is, főleg a későbbi erdélyi fejedelem, Báthory Endre bibornok, ermelandi püspöktől, kivel szoros baráti viszonyban állott.[4])

[1]) Másolat a K.-Lomniczi levéltárban III. 70. 1585. Juni 22-én.

[2]) Mikori hollétére vonatkozólag álljon itt még néhány okirati bizonyíték:

1576. augusztus 18-án Varsóban. Czimermegerősítő oklevél a Bánó család részére. Közzététett Wagnernél Diplomatarium comitatus Sárosiensis 427—429. lapon.

1581. január végén Varsóban a szepesi városok küldötteit fogadta a »Pobor« nevű adó ügyében. Lásd a szepesi XIII. város történetét Sváby Frigyestől 163. lapon.

1582. márcziusban, Rigaban Zabolai Székely András végrendeletének megerősítése. Ugyancsak Esztelnek nevű birtokának testvérei részére való adományozása. Dr. Szádeczky Lajos úr közleménye. Eredetije a székely nemzeti muzeumban 49—881. sz.

1583. február 2. Nepolonicz királyi várában. Czimerlevél nemes Ziniei Affra Máté diák részére. Eredetije szegedi Szeocsy László úr birtokában. Nagytiszteletű Garda Márton sárosberkeszi nyug. ev. ref. lelkész úr szives közleménye.

[3]) Kovácsóczyhoz intézett többször említett levelében ezt is irja a kanczellár: »Az merőnfestett lovat nekem adá király.«

[4]) Néhai nagyérdemű tudósunk, Szabó Károly úr közlése szerint van az erdélyi nemzeti muzeumban a gf. Kemény-féle gyüjteményben egy könyv, melyben a czímlap hátán következő ajánló sorok olvashatók a bibornok kezétől:

»Magnifico domino Martino de Berzevicze etc. etc. Andreas s. R. E.

Az iránta nyilvánult közelösmerés érdekes emlékét képezi azon érem, mely épen a most említett 1585. évben veretett tiszteletére, bizonyára megörökítéseül bokros érdemeinek, melyeket ez időtájbani nyilvános működésének valamely kiválóbb s talán közlelkesedést keltett eredményével gyarapíthatott. — Az érem előlapján nevét, 47 éves korát s bárói rangját olvassuk, s láthatjuk nemes szabású szellemdus arczát, melyen egy komoly és szelid lélek vonzó kifejezése ül. Vértezetének, mentéjének gazdag részletei s a nyakáról lecsüngő ékes láncz megfelelőleg jelzik magas állását. — Bizonyára élte fényszakának tekinthetjük ezen 1585. évet, mely — sajnos — utolsó volt azon dicső korszakban, melyet Báthory uralkodása hozott a lengyel nemzetnek. A következő 1586. évben elragadta a halál a nagy királyt, s végét szabta nagyratörő terveinek, melyeknek sikerülte talán első fejlődésében töri meg a muszka birodalmat, s hosszú, talán a jelen korba is átöröklendett önállóságot biztosít hazánk egyik védfalának, Lengyelországnak. Báthory halálával megszakadt Berzeviczy Márton erdélyi kanczellársága is, s a súlyos veszteség, mely őt nagy védnökének elköltözésével érte, egy másik, honfi szivének nem kevésbbé fájó veszteséggel is járt, t. i. magyarországi tevékenységének s összeköttetéseinek megszüntével.

Berzeviczy Márton ezentúl már csak mint lengyel főúr folytathatta tevékenységét, s e részben ismét tágabb teret talált az osieki várkapitányság elnyerése által, melyet a következő évek valamelyikében már az új király, Zsigmond, adományozott neki, s ugyancsak ezen király adott 1588. évi november 5-én megerősítést az Albert Frigyes, illetőleg György Frigyes brandenburgi őrgrófok által adományozott leistenaui birtokra; az erre vonatkozó diplomában aranysarkantyús vitéznek, stargardi és osieki várnagynak czimeztetik.[1])

Osiek várából az 1592. és 1594. évek folyamán Bálint fivére fiaihoz, Berzeviczy Miklóshoz és Jeremiáshoz intézett levelei azt bizonyítják, hogy ezen évek alatt ama várban tartotta lakását; bizonyára javai is voltak annak közelében, így különösen Moszcek, melyről még alább teendek említést. Ezen levelekben hűn nyilatkozik Berzeviczy Márton ragasz-

Cardinalis Bathoreus 11. Julii 1593. arctae amicitiae ergo dedit donavitque Helspergee.

Nec mactas nec tempora pono.

Andreas Cardinalis Bathoreus m. p.«

A könyv czíme: »Theatrum terrae Sanctae et biblicarum Historiarum cum tabulis geographicis cere expressis. Auctore Chrystiano Adrichomio Delpho. Coloniae Agrippinae 1590.«

[1]) Egykorú másolat a K.-Lomniczi levéltárban.

kodása magyarországi rokonaihoz, valamint hazafias gondja s aggodalma az itteni viszonyok bonyolultsága miatt, melyekről gyakran kér értesitést rokonaitól, s ezen lelke mélyében gyökerező honvágy nyilvánulása, kapcsolatban magyarországi javai iránti gondoskodásával világosan bizonyítja, hogy ezen, bár elzálogosított ősi javakról le nem mondott, sőt azokat leszármazóinak megtartani akarta. Damraui Katalintól két fia lévén, Kristóf és János, kiket a legszorgosabb nevelésben részesített, bizonyára azon szándék lebegett előtte, hogy magyarországi ősi javait kiváltva, azok egyikére származtassa át. Bizonyára e czélból foglalkozott egy új lakház építésének tervével Berzeviczén, s értesíté öcscsét Berzeviczy Jeremiást, 1592. évi október 10-én Osiekből intézett levelében, hogy az erre vonatkozólag Alacskai Bálinttal kötött szerződést jóváhagyta.[1])

Hogy mily változatlanul élt Berzeviczy Mártonban a szülőföldjétől való hosszú távollét után is, az ahhoz, s ott élő rokonaihoz való szeretet és vágyakozás, s mily élénken érdeklődött folyvást a magyarországi ügyek fejlődése iránt, ezt hirdessék saját szavai, öcscseihez, Berzeviczy Miklóshoz, Jánoshoz és Jeremiáshoz Krakkóból 1595. évi márczius 5-én intézett utolsó levelében, melyet alább egész terjedelmében közleni érdemesnek tartok.[2]) Érdekes adalékot nyújt ezen levél

[1]) Kakas-Lomniczi levéltárban VII. fasc. 8. 1592.

[2]) Ugyanott. VII. 10. »Köszönetemnek és szolgálatom ajánlásának utána. Én egyrészt csak azért jöttem ide Krakkóba, hogy innét ha az szánút meg nem bomolna, úri kegyelmeteket meglátogatnám. Holott veszem eszembe, hogy kegyelmetek én rólam tisztán elfelejtkeztek, talán az szeretet meghűlt bennetek én hozzám, avagy az hadban való szüntelen létel nem engedte, hogy egymást láthattuk volna. Mondják, hogy az én atyámfiai közűl egy valaki itt volt Cracóba, és csak két nappal elébb az én ide jövetelemnek, innét haza tért volna. Bántam igen, hogy itt nem értem ő kegyelmét egynehány okokért. Mindazáltal vagyok reménységbe, ha én mostanába az gonosz útnak miatta úri kegyelmeteket meg nem kereshetem, valaki kegyelmetek közül hozzám ide jő, az úti költséget megtéritem neki. Küldtem annak okáért az én fiamnak paedagogusát, ki Váraljai fiú, úri kegyelmetekhez, hogy én nekem az úri kegyelmetek egészsége és állapotja felől, — és mit reménylyek az úri kegyelmetek én hozzám való jóakaratjáról bizonyost hozzon. Az mellett kérem kegyelmeteket, hogy én nekem két gyermekded kis lovakat szekerbelit küldjenek, az árát avagy innét Trybel uram factora által megküldöm, avagy annak az ki hozzám jő megfizetem. Erre ugyan igen kérem kegyelmeteket, hogy a nélkül ne hagyjon. Dobozy Mihály felől és Chuda György uram felől azóta hogy tőlem elváltanak, semmit nem hallottam. Dobozyt vártam hozzám, hogy nem jött, ki tudja ha meg nem házasodott. — Az magyarországi követek igen emberűl mondták el az ő követségüket, ugy annyira, hogy az emberek az kik hallgatták, fölötte commoveáltattak rajta. Isten áldja jó előmenetelét, de még ez óráig, az mint mutatja magát a gyűlésnek processusa, melynek végéhez csak két hét vagyon

Berzeviczy Márton egyéniségének jellemzéséhez, — ha fentebb vázolt nyilvános pályáján követve, szellemi kiválóságában láthattuk őt, emlékérmén pedig arczvonásaival ösmerkedtünk meg, s itt is, ott is a hir és dicsőség nymbuszától környezve, méltányoltuk a kiváló tudóst s érdemkoszorúzott államférfiút; ezen levelében az egyszerű magánemberrel ösmerkedünk meg családi életében, rokonaihoz való vonatkozásaiban. Mennyi szeretet, mennyi kedély, mennyi szivjóság áradoz szavaiból, mily hő vágyakozás a rég nem látott rokonok s honfiak után. S mily megkapóan egyszerű s keresetlen e hang; nem az óvatos diplomatát halljuk itt megszólalni, minden szóban s mondatban a régi magyar nemes úr patriarchális szelleme s hű kedélye áradoz felénk. S az érzület bensősége ép úgy mint a kifejezés gyönyörű tiszta magyarsága nyilván bizonyítják, hogy Berzeviczy Márton tősgyökeres magyar úri egyéniségén sem a hosszas távollét hazájától, sem élte hányattatásai és sikerei nem változtattak semmit, s hogy hona hű fia maradt szive utolsó dobbanásáig!

Valljon teljesült-e kivánsága, hogy szeretett hazáját s rokonait viszontláthassa, erre nézve nem birunk biztos adattal, levelei félbenszakadnak, s egy évi időköz után már özvegyének Wojanowi Damrau Katalinnak 1596. évi márczius 4-én Berzeviczy Jeremiáshoz intézett levele tudatja vele szeretett férjének, Berzeviczy Márton, stargardi és osieki kapitánynak 1596. évi február 16-án történt halálát, s az az évi április 30-án Moszczekben tartandó temetésére hivja meg a nevezett rokont.[1])

Berzeviczy Márton iratainak azon része, mely nem vonatkozott Lengyelországban viselt méltóságaira, s nem volt szükséges ott szerzett vagyona érdekeinek megóvására, magyarországi rokonaihoz került vissza, s a kakas-lomniczi levéltárban őriztetik,[2]) nagyobbára ezekre támaszkodik ez

---

hátra, semmi bizonyost nem remélhetünk. Az úr Istentől várunk mind tanácsot mind oltalmat. Vannak kik akarnák az kereszténységnek előmenetelét, vannak kik más értelemben volnának az nagy fogyatkozásnak és készületlen voltoknak az hadhoz tekintetében. Megválik rövid nap minden dolgunk. Vice Ispán uramnak az Szepesinek irtam volna, de Kellemesi Mihály uram azt jelenti, hogy Pozsonyban az gyülésben vagyon. Tartsa meg Isten uri kegyelmeteket jó egészségben, mind háza népével egyetemben, kiknek szolgálatomat ajánlom. Datum Cracoviae 5. Martii 1595. kegyelmetek atyafia Berzeviczy Márton p. m.«

Külczim: Generosis Dominis Nicolao, Joanni et Hieremiae de Berzevicze et Lomnicz nepotibus suis carissimis.

[1]) K.-Lomniczi levéltár VII. 12. 1596.

[2]) Fogadja annak birtokosa s hű őrse, érdemes rokonom Berzeviczy

igénytelen emlékirat, mely nem volt alkalmas Lengyelországbani működésének részletesebb történetét felölelni. Bizonyára hivatottabb erőnek marad fentartva, napfényre hozni Berzeviczy Márton ott szerzett érdemeit is, s megfejteni a tiszteletére vert emlékérem túllapján olvasható, s bizonyára éltének egy fontos mozzanatával összefüggő jelmondat jelentőségét: »Umbras superat candor« 1585.

Egyed cs. és k. kamarás úr köszönetemet azon szivességért, melyet a vonatkozó okiratokat rendelkezésemre bocsátotta.

Utóirat: Berzeviczy Márton fiai Kristóf és János 1613-ban a Szepesi káptalan előtt itteni elzálogosított javaikat 4500 frtnyi felülfizetés mellett osztályos atyafiaknak, Miklósnak a Bálint fiának, továbbá Zsigmondnak és Tamásnak a János fiainak örök jussal átengedték.

Kristóf nem sokára elhalálozott, valószinűleg nőtlenül, s így a porosz és lengyel javak egyedüli birtokosa János lett, ki brandenburgi birtokán, bizonyára Leistenaun — ez lévén rendes lakhelye — uj kastélyt építtetett, s nőül vette Krysky Dorottyát, Krisky Szaniszló és neje Zsófia leányát, kivel 8000 frt hozományt kapott, mely összeg kétszeresét porosz herczegségbeli birtokaiban biztosította neki. Kapta vele továbbá Roximin birtokot Lieczkanow vidékén, ezt örökadományképen Wesel Ferencz lieczkonowi várnagynak adta, s ennek pótlásául 13000 frtot inscribált nejének. Élte vége felé gyakran tartózkodott Thorn városában, melyen túl (12 mértföldnyire) Wardegowo jószágot birt a,további birtoka volt Plocsek, Lengyelországban. Meghalt 1645. évi április. 30-án Leistenauban, s egyetlen leánya Marianna a következő 1646 évben szintén elhalálozott. — A porosz javak fele részét Berzeviczy Márton özvegye Damrau Katalin birta, ki később Stanislawsky nevű lengyel urhoz menvén nőül, erre ruházta, másik fele János özvegyére s leányára, s ez utóbbi halálával egészen az özvegyre mentek át. — Ez huzamos tárgyalásokat folytatott férje magyarhoni rokonaival Leistenau birtok átvétele végett, melyek sikerre nem vezettek, 1653. év táján eladta aztán e birtokot 60.000 frton, férje hátramaradt adósságai kifizetésére. Bizonyos Kaminski (Sz.-Váraljai fi) arról értesíti Berzeviczy Zsigmondot, hogy Danzigban járván, Orlowsky kapitánytól hallotta, hogy e javakat bizonyos Wissowsky, tőle Strussewsky vette meg, kitől örökség útján az Oraechowskiakra és Stancsiakra szálltak. Plowcsek és a lengyelhoni javak a Kryzkyek kezére kerültek. Berzeviczy Márton bizonyára becses könyvtára iránt is érdeklődtek az itteni rokonok, de hová került ez, nem tudjuk. Szolgáljanak ez adatok nyomjelzésül netáni további kutatásoknál Berzeviczy Márton és fiai életviszonyainak teljesebb felderítése érdekében.

FÜGGELÉKÜL

A BERZEVICZY MÁRTONRA VONATKOZÓ OKMÁNYOK.

A CSALÁD OKLEVÉLTARÁBÓL KÖZLI

BERZEVICZY EGYED.

Berzeviczy Márton, Báthory István lengyel király kanczellárja, a 16-ik századnak egyik érdekes alakja, miveltségénél és állásánál fogva.

A következő gyüjtemény magában foglalja azon család szepesi ágának levéltárában, Kakas-Lomniczon, létező okmányokat, melyek tőle magától erednek vagy legalább reá vonatkoznak, — és melyek egy Berzeviczy Mártonról szóló nagyobb monografiához az adatokat szolgáltatni hivatvák.

Ezen különféle okiratokat (számszerint 26) chronologicus rendben közlöm itt az eredetiekről vett másolatokban, mely másolatokat Kemény Lajos, Kassa város levéltárnoka, szíves volt átnézni, kinek is lekötelező szívességéért e helyen köszönetet mondani kedves kötelességemnek ismerem; mindegyiknél egynehány bevezető és a tárgyat, melyet tartalmaz, röviden ismertető sort előre bocsátani czélszerűnek véltem, — a könnyebb áttekintés és megértés végett. A gyüjtemény bevezetéseül szolgáljon egynehány adat Berzeviczy Márton életírásához.

Márton atyja Berzeviczy Kristóf volt, az 1209 óta Magyarországban létező család Jakab (szepesi) ágából; az anyja Berthóthy Kata; született pedig 1538-ban, azon arany-érem tanusága szerint, mely 1585-ből az ő nevét »aetatis 47« viseli. Ezen érem jelenleg a nemzeti Muzeum birtokában van, és Berzeviczy Albert több galvano-plascticus másolatokat készíttetett utána.

Berzeviczy Kristófnak (meghalt 1557) birtokai voltak Sárosmegyében Berzeviczén, Daróczon és több más ezekhez tartozó falukban, mint Polom, Balásvágás, Feketekuth sat. Szepességen a főbirtok *(Kakas)*-Lomniczon volt, de egyébb szomszéd falukban is, azután Krompachon a lengyel határon. Kristófnak több gyermekei közt Márton a legfiatalabb volt, neki jutott az osztályban a ház és birtok Berzeviczén, melyet

később rokonainak zálogba adott, mikor Lengyelországban letelepedett volt. A legidősebb György, ki katona, kapitány volt, örökölte Daróczot Sárosmegyében, és őse lett a daróczi (később 1773 bárói) ágnak, mely ág e században kihalt és most Darócz a Szmrecsányi család birtoka. A harmadik fiútestvér Bálint Lomniczot kapta és lett ősapja a szepesi (protestáns) ágnak, mely még most is fennáll.

Berzeviczy Márton korán lépett állami szolgálatba, az udvari Cancellariánál találjuk őt 1559 óta, és a következő években eszközölte ki Ferdinánd és Miksa királyoktól a családi donatiót, a czímer megujítását és ujabb adományozásokat, magának és testvéreinek. Az ő berzeviczei birtokait testvérei, később azok fiai kezelték, egy ideig bérelték, míg végre zálogba adta nekik.

1577 óta Mártont, mint erdélyi kanczellárt, Báthory István lengyel király mellett találjuk; 1578-ban ott Lengyelországban megnősül, magyarországi birtokait itteni rokonainak zálogba adja, keleti Poroszországban a leistenaui birtok neki adományoztatott, Stargard és Ossel várak kapitánya és *Dondangeni* báró (Curlandban) lesz. Magyar rokonaival az összeköttetést mindig fentartja. Szép magyarsággal irt levelei közül egynehány felmaradt. 1596-ban meghalván, özvegye két fiával hátramaradt; az özvegy később ujra férjhez ment. A Márton fiai közül csak az egyik, János alapított családot és az atyai birtokon Leistenauban meghalt 1645-ben; egyetlen gyermeke Mária Anna 1646-ban őt követte, és így a Berzeviczy család lengyel ága ott kihalt; a birtokot az özvegy eladta.

Ezek után közöljük az okmányokat.

I.

Berzeviczy Kristóf végrendelete 1550-ből.

Ennek eredetije nagy iv alaku papiron sápadt tentával, de még most is eléggé olvashatólag van irva; sem a végrendelkező sem a tanuk nincsenek aláírva, csak a pecsétjeik vannak az okmány utolsó sorai alatt. Az okmány valószinüleg Berzeviczén lett kiállítva, miután az ottani plébános és a sárosi alispán és szolgabiró vannak végrehajtóknak kinevezve.

In Nomine Domini divini Anno Domini Millesimo quingentesimo quinquagesimo, feria quarta proxima ante Conversionem Pauli.

Ego Christophorus haeres (?) de (?) Berzevicze licet corpore debili, sanus tamen mente animo bene deliberato hujusmodi feci testamentum: Quod si mortuus fuero, extunc Deo meo animam

meam commendo et corporem terrae. Testamentarios autem constituo Egregium Ladislaum Horvath Vice Comitem Comitatus Saros, Egreg. Colomanum Judicem Nobilium incliti Comitatus, Egregium Sigismundum Cappi, E. Georgium de Berthoth, E. Fridericum de Berzevicze, Nicolaum Bornemisza et Sebastianum parochum nostrum in Berzevicze.

In quorum prima lego Curiam Nobilitarem in Berzevicze filio meo juniori Martino, quam Curiam Georgius filius meus interim regere et observare debeat usque ad annos perfectionis ipsius.

Item ex quo secundum consuetudinem Regni Valentinus filius meus illam Curiam Nobilitarem in Lomnicza elegit in Comitatu Scepusiense, ipsam teneat, et Georgio filio meo Curiam in Darocz lego, quam tamen Curiam ceteri fratres in Edificio juvare obligantur.

Item de filia nostra juniore Zophia omnes fratres curam habeant, ut ipsam honeste conservent et quidem de vestibus etiam usque ad aetatem maturam et ipsam honeste nuptui tradant. Cui etiam filiae meae Zophiae lego unum p . . . . . argenteum, quinque coclearia argentea integra et duo fracta, tres annullos aureos et duos aurios quilibet valens duos aureos.

Thesaurorum depositum nullum habeo in auro et argento neque pecuniae.

Quantum est de bonis mobilibus et immobilibus praesertim, quae ego in vita mea aquisivi, tum in Comitatu Saros quam etiam in Comitatu Scepusiensi pro mea pecunia, illa omnia tribus filiis meis lego videlicet Valentino, Georgio et Martino, et praesertim qui erant quondam Leonardi Berzeviczey. Item Committo filiis meis dare quietanciam Egregio Georgio de Berthot et fratribus suis de debito et de fernalibus (?) ceteris, quia ipsi satis fecerunt decentibus. (?)

Item Comitto filio meo Valentino, ut ipse provideat et curam habeat de pecoribus et ovibus, ne distrahantur, usque ad adventum filii mei Georgii, ut tandem ipsi duntaxat filii inter se dimiscere . . . .

(L. S.) (L. S.) (L. S.) (L. S.) (L. S.) (L. S.)

Hat kis pecsét, az első a Berzeviczy czímerrel.

Egykorú feljegyzés mindjárt alatta: A Berzeviczy Christoff testamentoma.

(Levéltári feljegyzés kivülről: 1550. január. nro. 30. fasc. 3.)

II.

Második végrendeleti intézkedése Berzeviczy Kristófnak, melyet 1557 deczemberben szóbelileg tett, röviddel halála előtt, 2 tanu előtt, kik azt a szepesi káptalannál hitelesitették, —

mely fiókvégrendelet kiegészítését képezi az I. alatt közölt eredeti fővégrendeletnek.

Nos Capitulum Ecclesiae Scepusiensis memoriae commendamus tenore praesentium significantes quibus expedit universis: Quod Egregii Marcus et Stephanus Berzeviczy de Berzevicze et Gaspar *Lombory* de eadem personaliter nostram venientes in praesentiam fassi sunt: Quod in profesto Annunciationis beatae Mariae virginis proxime praeterito Egregius quondam Christophorus Berzeviczy quamvis aeger corpore animo tum satis valido ac bene praedeliberato, coram ipsis tamquam suis testamentariis ad id specialiter rogatis, talem de bonis suis mobilibus et immobilibus fecisset testamentariam dispositionem: Imprimis animam suam Deo commendasset et corpus terrae. Deinde filiae suae Sophiae virgini in moneta communi sive currente legasset triginta duos florenos et duos aureos annulos. Item duo cochlearia argentea, item quatuor vaccas cum totidem suis vitulis. Item viginti quinque oves mulgibiles. Portiones vero possessionarias, quae quondam Egregii Leonardi Berzeviczy fuissent et ipsi Christophoro donatae, in possessionibus Berzevicze, Darocz, Polon, Stelbach in Comitatu Saros habitas, legasset suis filiis Valentino, Georgio et Martino, ad easque portiones filiae nullum Jus habere debent. Quia vero Martinus ex praedictis tribus fratribus minimus natu nunc in servitiis esset constitutus, fratres natu maiores videlicet Valentinus et Georgius deberent usque ad reditum ipsius Martini, tertiam partem de censibus et aliis omnis generis proventibus pecuniariis fideliter colligere et conservare et manibus dicti Martini postquam domum reversus fuerit fideliter assignare. Harum nostrarum vigore et testimonio literarum mediante. Datum in Capitulo Scepusiensi, feria quarta post festum Luciae virginis, Anno D. Millesimo Quingentesimo Quinquagesimo Septimo.

(L. S.)

Originale erga Relationem dictorum Testium coram Capitulo Scepusiensi solennitatum.

(Levéltári feljegyzés: 1557. decz. nro. 34. fasc. 3.)

III.

Az 1559-ben Augsburgban I. Ferdinánd király által kiadott czímerlevél kivonata.

Ezen oklevél, mely különben már Wagner »Analecta Scepusii« czimű művében egész terjedelemben megjelent, megerősíti a Berzeviczy család régi nemességét és adja a régi meg-

újított czimer leírását és a czímert magát művészi kivitelben szinekkel festve. Mi ezen helyen a diplomának csak azon részeit adjuk, melyek Berzeviczy Mártonra és annak idősebb testvérére Györgyre vonatkoznak, kiről az okmány mondja, hogy 1559-ben már 20 évig háboruban Báthory sat. alatt szolgált, tehát sokkal idősebb lehetett, mint Márton — legalább is 18 évvel. Mártonról pedig az okirat ugy szól, hogy Nádasdy T. nádor mellett titkári hivatalt viselt és az udvart utaiban követve, a közügynek szolgált. Valószinüleg Augsburgban is volt a király kiséretében, hol ezen czimerlevél az ő kérése és közbenjárása folytán ki lett adva. Ugyanilyen czímerlevél valamiben eltérő szavakkal 1560-ból a berzeviczei levéltárban is van.

Nos Ferdinandus, Divina favente clementia electus Romanorum Imperator semper Augustus, ac Germaniae, Hungariae, Bohemiae, etc. Rex etc. vobis Fidelibus nostris, Nobilibus Valentino, Georgio et *Martino*, filiis quondam Christophori, Filii olim Nicolai de Berzevicze, item Marco, filio condam Thomae, Filii olim Joannis de eadem Berzevicze, nec non Stephano, Martino, et Henrico, Filiis quondam Friderici, Filii olim praefati Joannis de praescripta Berzevicze, Fratribus condivisionalibus salutem, et favoris erga vos nostri perpetuum incrementum. Ea virtutis dos est, ut senescere, aut intermori nequeat, quin etiam pro praeclara hominum facinora, quae ab hac veluti radice, seu stirpe oriuntur, decus obtinent sempiternum, atque inmortale, ac tametsi interdum temporum iniuria, et fortunae iniquitate, quae in rebus humanis plurimum dominatur, virtus premitur, tamen paulo post emergunt, atque enitescunt, lumenque suum uberiori velut lampade effundunt, pristinumque sibi splendorem ex intervallo vindicant. Quod in vetustis Familiis apparet, quae, cum virtute olim claritatem insignem et gloriam essent adeptae, deinde adversis casibus actae, atque impulsae succubuerunt, diuque obscurae delituerunt, tamen tandem, veluti e tenebris eluctatae pristinam in lucem se adseruerunt, id quod licet interdum accidit etiam depravatione quadam Seminarii, unde permulti degeneres claris Parentibus, avisque, et proavis succedunt, tamen, nescio quomodo permanent quidam ceu igniculi, qui post multas aetates se demum exerunt in minoribus, et pristinae virtutis sepultum multis retroactis saeculis quasi jubar accedunt. . . . . .

. . . . . .

Te enim vero Georgius accepimus ab ineunte aetate militiam secutum, sub ductu fidelis nostri spectabilis ac magnifici Comitis Andreae Bathor, Judicis curiae nostrae viginti continuis annis,

praeclara militaris fortitudinis specimina edidisse, ac tandem Capitaneatu copiarum eiusdem cum laude functum esse, Reliquos quoque in eodem genere probe, et non sine laude Versatos. Te vero *Martine*, Filii praenominati Christophori de Berzevicze, optimas literas, et disciplinas amplexum, in iis ad hanc aetatem tuam juvenilem praeclaros progressus fecisse, unde te olim tam Coronae nostrae Regni Hungariae, quam Reipublicae usui esse posse non diffidimus, prouti eius rei eximium apud praedictum Spectabilem et Magnificum Comitem Thomam de Nádasd, Regni nostri Hungariae praedicti Palatinum, Secretarii sustinendo officium, jam pridem edidisti specimen, atque nunc etiam, cum per varias nostras, et S. R. I. Regiones, et Provincias nos sequendo, Patriae tuae praedictae nobisque similiter rerum, ac negotiorum Regni dicti publicorum, tuae fidei ac industriae concreditorum expeditionibus acceptiora reddere non cessaveris ministeria, prouti non cessas etiam de praesenti. . . . .

Datum per manus Rendissimi in Christo Patris Domini Nicolai Olahi Archiepiscopi Strigoniensis, Locique ejusdem Perpetui, ac Comitatus Honthensis Comitis, Legati nati, Primatis Hungariae, summi et Secretarii Cancell. ac Consiliar., nec non Compatris nostri fidelis, sincere nobis dilecti, in Civitate nostra et S. Romani Imperii Augusta Vindelicorum, die penultima Mensis Maji, Anno Domini MD.LIX., Regnorum Nostrorum Romani XXIX., aliorum XXXIII., Electionis autem nostrae Imper. II. Venerabilibus in Christo Patribus eodem Nicolao Olaho Archiepiscopo Strigonien., Collocensi sede vacante, Antonio Verantio electo Agriensi, Mathia Brumano electo Zagrabiensi, Paulo Bornemissa Transilvanien., Francisco Forgacs de Gymes Varadiensi, Georgio Draskovicz Quinque Ecclesien., Paulo de Gregoriancz Jaurinensi, Andrea de Kevess Vesprimiensi, Chanadien. Sede vacante, Blasio de Varadino Petri Vacien., praefato Paulo Bornemisza Gubernatore Nitrien., Joanne ab Ujlak Tinn. electis Ecclesiarum Episcopis, Ecclesias Dei feliciter gubernantibus. Item Spectabilibus ac Magnificis Comite Thoma de Nádasd, Regni nostri Hungariae Palatino Judice Com. nostrorum ac in Hungaria Locumtenente nostro, nec non Terrae Fogarass, et Comitatus Castriferrei Comite Perpetuo, Andrea de Bathor Judice Curiae nostrae, Petro Erdődi de Monyorokerek Comite Montis Claudi, ac Regnorum nostrorum Dalmatiae, Croatiae, et Sclavoniae Bano, Comite Nicolao de Zrinio Tavernicorum, Francisco Tahi Agasonum, Joanne Desseoffy Curiae nostrae, Petro Macedoniai Cubic., Stephano Banffi de Also Lindva Dapif., Ladislao Banffi de eadem Janit., Christophoro de Batthyan Pinc. nostrorum Rega-

lium Magistris, Comite Ecchio a Salmis et Neuburgh Comite Poson., aliisque quamplurimis Regni nostri Hungariae Comitatus tenentibus, et honores.

Ferdinandus manup.

Nicolaus Olahus Arch. Strig. manup,
Franciscus Forgacs Ep. Varad. manup.

IV.

Királyi adománylevél 1561-ből.

Ezen ugynevezett nova donatio Ferdinand király által Bécsben 1561-ben Berzeviczy Kristóf 3 fia részére, alkalmasint az akkor az udvarnál alkalmazásban lévő Márton kérelmére, lett kiállítva, ezen három Berzeviczy testvért a sárosi és szepességi birtokaikban megerősíti és a királyi jogot ezekben nekik adományozza. Említtetik benne, hogy a régi oklevelek az idő folytán elveszvén, az adományozás a kellő formában ismételve kiadatik és ekkép kiegészítését képezi az előbbi szám alatt közzétett czímerlevélnek, úgy hogy ezen két okmány az egész családra, nevezetesen pedig a család ezen ágára (a Jakab ág) az alaptevő ősi nemesi bizonyíték.

Nos Ferdinandus divina favente clementia Electus Romanorum Imperator semper Augustus ac Germaniae, Hungariae, Bohemiae etc. Rex, memorie commendamus tenore praesentium, significantes quibus expedit universis: Quod nos attentis et consideratis fidelitate et fidelibus servitiis fidelium nostrorum Egregiorum Valentini, Georgii et Martini Berzeviczey, quae iidem sacrae primum Regni nostri Hungariae coronae et deinde majestati nostrae pro locorum et temporum varietate fideliter exhibuisse et impendisse, ac imposterumque exhibere et impendere uelle dicuntur, Totales Portiones possessionarias in possesionibus Berzevicze et Darocz, una cum Curiis Nobilitaribus in iisdem habitis ac Hambork, Polom et Stelbach vocatis habitas, nec non praedia seu possessiones desertas Kwakov, Slemow et Zawadka vocatas in de Saros, item portiones possessionarias in possessionibus Kakas Lumnicza cum Curia nobilitari ibidem habita, ac Hamdorff, Farkasfalva, Byrbronn, Krompach, Hundertmach et Waldorff vocatis existentes atque praedium Puszta Waldorff alias Erdewfalwa nominatum, omnino in Scepusiensi Comitatibus existentes habitas, in quorum omnium bonorum quieto et pacifico dominio iidem majores et progenitores suos ab antiquo perstitisse et se modoque persistere,

literasque et literalia instrumenta superiorum sufficientia habuisse, sed ea casu quodam malo deperdita esse asserunt, Totum item et omne jus nostrum regium, si quod in praefatis universis portionibus Curiisque nobilitar. et praediis in praenominatis possessionibus sitis etiam aliter qualitercumque haberemus, aut eaedem et eadem nostram ex quibuscumque causis, viis, modis et rationibus concernerent majestatem, simul cum cunctis suis utilitatibus et pertinentiis quibuslibet, terris scilicet arabilibus cultis et incultis, agris, pratis, pascuis, campis, foenetis, silvis, nemoribus, montibus, vallibus, Vineis vinearumque promontoriis, aquis, fluviis, piscinis, piscaturis aquarumque decursibus, molendinis et eorumdem locis, generaliter vero quarumlibet utilitatum et pertinentiarum suarum integritatibus, quovis nominis vocabulo vocitatis, sub suis veris metis et antiquis existentib., ad easdem et eadem de jure ac ab antiquo spectantibus, praemissis sic ut prefertur stantib. et se habentib. memoratis Valentino, Georgio et Martino Berzeviczey, ipsorumque haeredibus et posteritatibus universis novae nostrae donationis titulo dedimus, donauimus et contulimus, imo damus, donamus et conferimus, jure perpetuo et irrevocabiliter tenendum, possidendum pariter et habendum, salvo jure alieno. Harum nostrarum vigore et testimonio literarum, quas nos in formam privilegii redigi faciemus, dum nobis in specie fuerint reportatae, Datum Viennae nona Septembris, Anno Dom. Millesimo quingentesimo sexagesimo primo.

Ferdinandus m. p.

(L. S.)

Nicolaus Olah,
Strigoniensis AE.
Joan. Listhius.

Az okmány hártyán van kiállítva, a király sajátkezű aláírásával és a nagy királyi pecséttel ellátva. Oláh Miklós esztergomi érsek kanczellár és Listhius kanczellári hivatalnok volt.

(*Levéltári feljegyzés:* 1561. die 9-a Septembris, nro. 8. fasc. 5. Nova Donatio Ferdinandi Regis cum annexo Jure Regio. — Originale.)

V.

Berzeviczy Márton levele Prágából 1561. testvér bátyjához Györgyhez.

Berzeviczy Márton akkor az udvarnál Prágában volt alkalmazva az udvari Cancelláriánál, onnan Németországba készült, szinte az udvar kiséretében; György testvér bátyjának ír, ki akkor már hazajött volt a katonaságtól, Berzeviczén úgy látszik a Márton házában lakik, kinek vagyoni dolgait kezeli.

Egregio Domino Georgio de Berzeviczy, Domino fratri suo carissimo Ad manus proprias in Berzevicze.

Szolgálatomnak, köszönetemnek utánna akartam volna, ha Kegyelmed iratott volna én nekem az levél dolga felől, kit Horváth János uram emberitől küldettem meg Péchy Gáspár uramnak, minthogy bizott emberünk, ha megadta vagy nem Gáspár uramnak. Kértem Gáspár uramat levelem által, hogy ő maga magyarázná Kegyelmednek, mivel nem akarom, hogy más ember keze által jönne Kegyelmedhez a levél. Azért kérem most is Kegyelmedet, hogy Kgd mentül hamarább lehet igtattassa be magát az jószágba, úgy irtam, hogy az atyafiak vérárulójá, az minek erőlködnek, nem tehetnek benünket; osztán az summa pénz felől, kit Balezsár uramnak le kellett volt tennie Kgdnek, mint vagyon Kgd benne, akarnám tudnom, de hiszem az Istent, hogy Kgd az Kgd beszédének és fogadásának eleget tött és megadta az pénzt Balezsár uramnak. Csodálkoznám, ha sokat nem teheti szerit, hogy Ormány uram nem adott volna, kinek én mostan is szolgáltam, levelet ingyen szerzettem meg, annyi mint tizenhat forint. Továbbá azt is értettem, hogy az atyafiak osztoznak. Meg akarnám hallani, hogy jó atyafiságképen alkudtanak volna meg. Meghigyje Kgd, hogy én nekem nagy gondom vagyon erre, hogy atyámfiai felől jó hire hallhassak. Márkus uramnak az osztály levelét Bertoti Tamás uramtól megküldettem. Az puskát is megküldettem volt Kgdnek. Irjon Kgd az én dolgom felől, kit Kgd jól tud, most akarnám, ha jól forgolódnék Kgd, kiben nincs kétségem, hogy Kgd nem volna érette. Gáspár urammal jó volna szólnatok felőle, mert ő tudja dolgomat. László uramat Görgeyt az én öcsémet, kitül Horváth János uramnak sógorunknak is levelet küldöttem, hogy az én kötlevelemet, kibe kötöttem vala Cáptalanba magamat emberségemre, jószágomra, hogy az ő levelét megküldöm jó móddal irva, Kgd kezibe adnája meg, jól tartsa házunknál, én is megszolgálom Kgmednek. Minthogy az levelet megküldöttem Horváth János uramnak, illik, hogy ő is megadja levelemet és azt akarnám, hogy ismét bevallaná János uram Cáptalanba, hogy én az én fogadásomnak az levél megküldésébe eleget töttem. Nem akarnám, hogy megmarad, kitül valami bántásom volna. Kérem Kegyelmedet mint bizodalmas bátyám uramat, hogy én nekem öcsémtől, ha nem többet, husz tallért küldjön költségül, hogy ha elindulunk innét az Imperiumba, lenne honnan megfizethessem adósimnak, vagyok két annyival adós; vélem, hogy még esztendeig Bécsbe nem megyünk, költséget kénytelen kell mívelnem, mert ennélkül udvarnál lenni nem jó, de tudja Kgd micsoda az udvar, nem

kell sokat felőle irnom. Az atyám uram nénje felől, ha jó egészségben vagyon, irjatok és az több atyafiak felől. Gyűlésünk Pozsonyba ez esztendőben, mivelhogy Nádorispán uram meghalt, nem lészen. Asszonyomnak szolgálatomat ajánlja Kgd. Az kinált levélnek az mását küldje fel Kgd, Pál uram talán eddig elkészitette. Prokátor levelet is küldök, kit Vennyei mester előtt utamban vallottam én nevembe, ha valahogy addig kezd lenni törvény mig megjövünk, kit nem hiszek, hogy legyen. Isten tartsa meg Kegyelmedet.

Prágában, költ XVI. Junii MDLXI.

Berzeviczy Márton, s. k.
Az Kegyelmed atyafia és szolgája.

(Levéltári feljegyzés: nro. 1. fasc. 7. 1561. junius.)

VI.

Ferdinánd király mandátuma 1562.

Ezen szinte Prágában kiállított, Forgách Ferencz nagyváradi püspök mint királyi alkanczellár által ellenjegyzett rendelettel Horváth Jánosnak meghagyatik bizonyos birtokrészeket Berzeviczy Mártonnak és testvéreinek kiadni. Márton ezen okmányban Notarius Majoris nostrae Cancellariae Juratus neveztetik.

Ferdinandus Divina favente Clementia Electus Romanorum Imperator Semper Augustus ac Germaniae, Hungariae, Bohemiae etc Rex, Infans Hispaniae, Archidux Austriae, Dux Burgundiae etc. fideli nostro Egregio Joanni Horvath Seniori de Lomnicza Salutem et Gratiam. Ante breve tempus fideli nostro Egregio Martino Berzeviczey Notario Majoris nostrae Cancellariae Hungaricae Iurato fratribusque suis, pro sua fideli in Scriptionibus in Aula nostra a pueris navata opera, avitica Bona per superiores tumultus et confusiones rerum in nostro Regno Hungariae ad nos devoluta et postea tibi per nos pro certa summa pecuniae inscripta, cum Jure nostro Regio contulimus. Committimus itaque fidelitati tuae firmissime, ut facta inter nos de summa illa concordia sine ulla difficultate eis, bona per nos eisdem collata remittere debeas. Et quia tu illa bona a multis jam annis possedisti, ex quibus se non mediocrem fructum cepisse non dubitamus, Iustumque esse arbitramur, ut tu quoque de illa summa, in qua tibi sunt oppignorata, dimidiam partem remittas. Facturus hac in re voluntati nostrae ofidcium gratissimum. Praesentibus perlectis exhibenti restitutis.

Datae in Arce nostra Regia Pragensi vigesimo die Mensis Martii, Anno Domini Millesimo Quingentesimo Sexagesimo Secundo.

Ferdinandus mp. (L. S.)

Franciscus Forgach mp.
E. Varadiensis.

Egykoru feljegyzés kívül: Ferdinánd király parancsolatja, hogy Horváth János visszaadja Berzeviczy Márt.-nak az Jószágot. Mandatum Ferdinandi regis — Originale.

(Levéltári feljegyzés: 1562. 20. Martii nro. 45. fasc. 3.)

VII.

Horváth János nyugtája a szepesi káptalan előtt 1562.

Az előbbi meghagyás folytán, az akkori időkben divott eljáráshoz képest, nagyon hamar, már 2 hónap múlva, az inscribált összeg 1500 frt lefizettetvén, a káptalan kiadta a hivatalos nyugtát, melyben kiemeltetik, hogy a kérdéses birtok Márton »kiváló hű szolgálatai«-ért adományoztatott, mely adományozás egyszersmind jele annak, hogy Berzeviczy Márton nagy kegyben állott az udvarnál.

Nos Capitulum Ecclesiae Scepusiensis memoriae commendamus per praesentes: Quod Egregius Johannes Horváth senior de Lompnycza coram nobis personaliter constitutus sponte et libere confessus est nobis et retulit in hunc modum: Quomodo quasdam portiones possessionarias in possessionibus Berzevicze, Darocz, Polom, Stelbach, Feketekuth alias Schwarzbronn et Lagno, Portionesque duorum Praediorum Slemow et Zawatka vocatorum omnino in Comitatu de Saros existentib. habitas, ab antiquo ad praefatam Berzevicze pertinentes, superioribus tumultibus temporum injuria a familia illa abalienatas, et sic ad Sacram Imperatoriam Regiamque Majestatem, Dominum Nostrum Clementissimum devolutas, a sua Majestate Egregio Joanni Horwath praefato pro mille et quingentis flnis Hungaricalibus inscriptas, jamque Egregiis Martino, Valentino et Georgio de praefata Berzevicze, filiis Egregii quondam Christophori de eadem Berzevicze, pro Martini fidelibus servitiis collatas totam illam Summam Mille quingentorum flor. Hungaricalium, in qua bona jamfata eidem Joanni inscripta fuere, ab eisdem Martino, Valentino et Georgio Berzeviczey integre et sine ullo defectu levasset, bonaque praefata eisdem remisisset et manus suas ex eisdem excepisset. Harum nostrarum

vigore et testimonio literarum mediante. Datum Sabbato inter octavas Ascensionis Domini nostri Jesu Christi, Anno ejusdem Millesimo Quingentesimo sexagesimo Secundo.

(L. S.)

(Papiron, veres pecséttel.)

Kivülről egykorú feljegyzés: Donatio bonorum Joh. Horwat, quae bona Sua Majestas Martino Berzeviczy contulit deposita Pecunia, 1562.

Quietantia Joannis Horvath Seniori de Lumnicza super 1500 flor. — Originale.

(Levéltári feljegyzés: 1562. Maj. nro 46. fasc. 3.)

VIII.

Berzeviczy Márton kinevezése familiarisnak Miksa király által 1563-ban, ki akkor már az attya életében magyar királlyá volt koronázva.

Maximilianus Secundus Divina favente Clementia Rex Romanorum semper Augustus ac Germaniae, Hungariae, Bohemiae, Dalmatiae, Croatiae, Sclavoniae etc. Rex, Archidux Austriae, Dux Burgundiae, Brabantiae, Stiriae, Carinthiae, Carniolae etc., Marchio Moraviae etc., Dux Luxemburgiae ac superioris et inferioris Silesiae, Würtembergae et Tekae, Princeps Sueciae, Comes Habsburgi, Flandriae, Tyrolis, Ferretis, Kyburgi et Goritiae, Landtgravius Alsatiae, Marchio Sacri Romani Imperii, Burgoviae, ac superioris et Inferioris Lusatiae, Dominus Marchiae Sclavonicae, Portus Naonis et Salinarum etc. Docto fideli nostro dilecto Martino Berzeviczey familiari nostro, gratiam nostram Regiam et omne bonum. Sincerae fidei tuae integritas et obsequendi studium, quibus nos et Serenissimam Domum nostram Austriacam prosequeris, omnino nos permovent, ut nostrae in te benignitatis dignum aliquod extare testimonium cupiamus. Quapropter te eundem Martinum in *nostrum familiarem continuum* et *domesticum* scienter et deliberato assumpsimus et recepimus, prout assumus et recipimus per praesentes, aliorum nostrorum familiarium Continuorum et domesticorum cetui et consortio clementer te ascribentes et inserentes, ita quod de caetero omnibus et singulis honoribus, praerogativis, emolumentis et utilitatibus uti, frui et gaudere possis et valeas, quibus caeteri eiusmodi familiares nostri Continui et domestici utuntur, fruuntur, potiuntur et gaudent quomodolibet Consvetudine vel de Jure — — Mandantes idcirco universis et singulis subditis et officialibus nostris, cujuscunque gradus,

status aut conditionis fuerint, Ut te praefatum Martinum pro familiari nostro Continuo et domestico habeant et agnoscant et quandocunque evenerit honorifice tractent, praefatisque praerogativis et praeeminentiis uti et frui et gaudere permittant, et ab aliis permitti curent, siquidem gratiam nostram charam habent, facturi in eo nostram expressam voluntatem. Cujus rei testimonio has litteras impresso sigillo nostro, Regio manu insuper nostra propria sub finem subscripsimus. Datum Olumutii die Vigesima quarta Novembris, Anno Millesimo quingentesimo sexagesimo tertio, Regnorum Nostrorum Romani et Hungarici primo, Bohemici vero decimoquinto.

Maximilianus, mp. H. Schvanbach.

(Pecsétje veres viaszban.)

Kívülről: Ad mandatum S-ae Ro. Regiae Majtis proprium.
Egykorú feljegyzés kívül: Berzeviczy Mártonnak adta ezt az levelet, miképen bevette Udvarába.
(Levéltári feljegyzés: nro 16. fasc. 5. 24. nro. 1563.)

IX.

Mandátuma Ferdinánd királynak 1562-ből:

A szepesi káptalanhoz egy bizonyos Sárosi birtok határainak reambulatiója iránt, Berzeviczy Márton és többi családtagok érdekében. Ezen okmány kelt Egbellben, egy királyi kastélyban Sasvár mellett Nyitramegyében, mely most is még királyi családi birtok, s a holicsi uradalomhoz tartozik.

Ferdinandus divina favente clementia Electus Romanorum Imperator semper Augustus ac Hungariae et Bohemiae etc. Rex, Infans Hispaniarum, Archidux Austriae etc. fidelibus nostris Capitulo Ecclesiae Scepusiensis Salutem et gratiam. Exponitur Majestati Nostrae In Personis fidelium nostrorum Egregiorum et Nobilium Georgii, Martini, Valentini, Stephani et alterius Martini, Henrici et Marci de Berzevicze, quod Praedium ipsorum exponentium Kwako appellatum, In Comitatu de Saros adjacens, penes praedictam scilicet possessionem Berzevicze in dicto Comitatu de Saros habitam existens, Nova Metarum reambulatione signorumque metalium erectione circumquaque plurimum Indigere, ad quas peragendas nostri et vestri homines Necessario Transmitti debere videbantur; pro eo fidelitati vestrae harum serie firmiter praecipientes Comittimus et Mandamus, quatenus acceptis Praesentibus vestrum mittatis hominem pro testimonio Vestro fide dignum, quo praesente Melchior Kellemesi de eadem Kellemes vel Petrus de Bozynka,

sive Ladislaus Porus de Dobza Aliis absentibus homo noster Regius per nos ad id specialiter Transmissus ad faciem praedicti Praedii Kwako, Vicinis et Commetaneis ejusdem universis inibi legitime Convocatis et Praesentibus accedentes, Metas et Terminos ejusdem Praedii Kwako circumquaque Reambulat novas juxta veteres in locis necessariis ubique erigendo, Reambulatasque ac ab aliorum Juribus distinctas et Separatas relinquat ad praenotatum Praedium dictorum exponentium et Consequenter eisdem exponentibus omni eo Jure, quo ad eosdem pertinere dinoscetur, perpetuo possidendum, Si non fuerit contradictum, Contradictores vero si qui fuerint, evocet eosdem contra Annotatos exponentes ad decimum quintum diem diei hujusmodi contradictionis in Curiam nostram Regiam nostram scilicet personalem In Praesentiam Rationem Contradictionis eorum Reddituros efficacem. Et post haec hujusmodi Metalis Reambulationis Signorumque Metalium erectionis seriem, Simul cum Contradictorum ac Evocatorum, Si qui fuerint, vicinorumque ac Commetaneorum, qui praemissae Reambulationis Intereruntt, Nominibus Terminum ad praedictum dicto personali praesentiae nostrae fideliter rescribatis. Secus non facturi. Datum in Possessione Egbello feria secunda proxima Ante festum Nativitatis Beatae Virginis Mariae, Anno Domini Millesimo Quingentesimo Sexagesimo Secundo.

Lecta.

(L. S.)

Egykoru feljegyzes kivülről: Quakorol való levél Mandátum, melyből kitetszik, hogy mind az három ág condivisionalis nro. 34. 1562.

(Levéltári feljegyzés: nro. 47. fasc. 3. 1562. september.)

X.

Ferdinánd király adománylevele 1562-ből Berzeviczy Mártonnak és társainak több Bihar- és Zarándmegyei birtok felől.

Ezen donatio Majna melletti Frankfurtban kelt, hol a király Miksa fiának római királylyá való koronáztatása végett tartózkodott, és Forgách váradi püspök alkanczellár által van ellenjegyezve, ki az udvart utjaiban kisérni szokta. (Vesd össze a VI. okmány bevezetését és Forgách Életrajzát a Századok 1896 juniusi füzetében.) Forgách püspök különben Berzeviczy Mártonnal szoros jó viszonyban állott már akkor és később is.

Nos Ferdinandus divina favente Clementia Electus Romanorum Imperator semper augustus ac Germaniae, Hungariae, Bohemiae etc. Rex, Infans Hispaniae, Archidux Austriae, Dux

Burgundiae etc. memoriae commendamus tenore praesentium significantes quibus expedit universis: Quod nos attentis et consideratis fidelitate fideliumque servitiorum gratuitis meritis fidelium nostrorum Magnifici Simonis Forgach de Gymes Capitanei, ac Egregiorum *Martini de Berzevicze*, filii quondam Christophori de eadem Berzevicze, Georgii Chemiczky et Jacobi de Wyzkeleth *apud majorem Cancellariam nostram Hungaricam Secretariorum* nostrorum, quae ipsi Sacrae primum Regni nostri Hungariae Coronae ac deinde Majestati nostrae pro locorum et temporum varietate summa cum diligentia et fidelitatis constantia exhibuerunt et impenderunt, Cum etiam habentes rationem imprimis Serenissimi Principis Domini Maximiliani secundi Romanorum ac Bohemiae Regis etc. filii nostri carissimi, deinde fidelis nostri dilecti Spectabilis et Magnifici quondam Thomae de Nádasd Palatini et Locumtenentis nostri in praefato Regno nostro Hungariae etc. Donational. literar., quibus mediantibus eisdem bona juraque possessionaria familiae Czybak per mortem et defectum seminis collata fuisse dinoscebatur, Totalia et quaecunque oppida ac quascunque villas, possessiones, praedia, portiones, domosque et Curias Nobilitares quocumque nomine vocatas, Item Universa et quaelibet bona et Iura possessionaria quovis nominis vocabulo vocitata, tam in Byhariensi et Zarand, quam aliis dicti Regni nostri Hungariae et partium ei subjectarum Comitatibus existentes et sita, quae alias Ladislai, Andreae, Petri, Georgii et puellae Annae Czybak de Palotha praefuisse, sed ex eo, quod iidem ex hoc seculo sine haeredum solatio decessisse dinoscuntur, per mortem et defectum seminis eorundem ad Sacram primum dicti Regni nostri Hungariae Coronam, consequenterque collationem nostram Regiam, juxta antiquam et approbatam ejusdem Regni consuetudinem et legem rite et legitime devolutae esse perhibentur et redacta, Totum item et omne Jus nostrum Regium, si quod in totalibus et quibuscunque oppidis, villis, possessionibus, praediis, portionibus, domibusque et Curiis Nobilitaribus, ac aliis etiam Universis et quibuslibet bonis ac Juribus possessionariis, quocunque nomine vocitatis, tam in dicto Bihariensi et Zarand, quam aliis praedicti Regni Hungariae et partium ei subjectarum Comitatibus existentibus et habitis etiam aliter qualitercunque haberemus, aut eaedem et eadem nostram ex quibuscunque causis, viis, modis et rationibus concernerent Majestatem, simul cum cunctis suis utilitatibus et pertinentiis quibuslibet, Terris scilicet arabilibus cultis et incultis, agris, pratis, pascuis, campis, foenetis, sylvis, nemoribus, montibus, vallibus, vineis, vinearumque promontoriis, aquis, fluviis, piscinis,

piscaturis, aquarumque decursibus, molendinis et eorumdem locis, generaliter vero quarumlibet utilitatum et pertinentiarum suarum integritatibus, quovis nominis vocabulo vocitatis, sub suis veris metis et antiquis existentibus ad easdem et eadem de jure et ab antiquo spectantibus et pertinere debentibus, praemissis sic ut praefertur stantib. et se habentib., memoratis Simoni Forgach de Gymes, Martino de Berzevicze, Georgio Chemiczky et Jacobo de Wyzkeleth ipsorumque haeredibus et posteritatibus universis, dedimus, donavimus et contulimus, Imo damus, donamus et conferimus jure perpetuo et irrevocabiliter tenendum, possidendum pariter et habendum Salvo jure alieno, harum nostrarum vigore et testimonio literarum, quas nos in absentia majoris Secreti sigilli nostri, annulari, quo prout Rex Hungariae utimur, communiri fecimus et dum Majestati nostrae in specie fuerint reportatae, in formam privilegii nostri redigi faciemus. Datae in Civitate nostra Imperiali Francofurto ad Moenum vigesima septima die Mensis Novembris, Anno Domini Millesimo Quingentesimo Sexagesimo Secundo, Regnorum nostrorum Romani tricesimo secundo aliorumque vero tricesimo.

Ferdinandus m. p.

Franciscus Forgach m. p. E. Varadien.

(L. S.)

(Papíron. Kis királyi pecsét.)

Kívülről egykoru feljegyzés: fol. LII. A. MDLXII. Donatio Czybak András, Péter, László, György Byhariensis et Zaránd Cttibus Berzeviczy Márton.

(Levéltári feljegyzés: 1562. 27. nov. nro 49. fasc. 3.)

XI.

Hiteles transactio a Berzeviczy család tagjai közt 1563.

Ezen okmánynak csak a levéltári Elenchus tartalmát közlöm, az egész roppant terjedelmü lévén, és Berzeviczy Mártonra csak annyiban fontossággal bírván, hogy benne Notarius Juratus Majoris Cancellariae neveztetik.

1563. Sabbato proximo post festum Circumcisionis Domini. *Transactio* coram Capitulo Scepusiensi celebrata inter EE. Valentinum et Georgium pro se et absente fratre suo carnali *Martino Jurato Notario Majoris Cancellariae*, filio scilicet E. Christophori de Berzevicze ab una, et EE. Marcum olim Thomae, item Stephanum, Martinum et Henricum condam Friderici de Berzevicze filios parte ab altera, qua mediante propter consequendum quietiorem statum praedicti Marcus,

Stephanus, Martinus et Henricus partem unam Portionum E. olim Leonhardi de Berzevicze in Possessionibus Berzevicze, Darocz, Polom et Stelbach, nec non Praedio Zawadtka in Cttu de Saros existentium memoratis Valentino, Georgio et Martino eorumque haeredibus et posteritatibus universis; e converso vero dicti Valentimus et Georgius cum fratris Martini Oneris assumtione tres portiones ipsorum, unam Dujonecz Resz vocatam, alteram olim Leonhardi de Berzevicze haereditariam, tertiam vero suam propriam in Praedio Slemon habitas, nec non Terras suas Curiales in Terreno Possessionis Berzevicze a meridionali parte fluvii Thauro sitas (absque tamen residuarum Terrarum cum praedicta Curia exscindendarum et inter partes in modum aliarum Portionum sequestrandarum aequali partitione) dictis Marco, Stephano, Martino et Henrico de Berzevicze eorumque haeredibus et posteritatibus universis cum Clausula: nullum Jus perennaliter cedunt; porro declaratur, quod ex Portionibus in Berzevicze, Hamborgh, Darocz, Polom, Stelbach, Feketekuth et Lagno, item in Praediis Slemow et Zawathka, quas Valentinus, Georgius et Martinus titulo novae Donationis impetrarunt et a Joanne Horwath de Lomnicza, tum Praeposito Scepusiensi pro 1500 flros reluerunt, annotati Marcus, Stephanus, Martinus et Henricus aequaliter participent, erga tamen proportionatae summae repersolutionem; deinde praefati Marcus, Stephanus, Martinus et Henricus contradictionem contra Statutionem in Portionibus Leonhardi Berzeviczey interpositam revocant; praesentem Transactionem etiam, si in illam Martinus absens consentire nollet, pro ratis tamen reliquorum valituram declarant; in fine adjicitur vinculum et 1000 fnos et Portionum non observantis partis aestimatione consistens.

Originale cum Sigillo sed adeo laurum, ut per Regestrantem nonnisi cum Adjutorio Transsumti ex Capitulo Scepusiensi expedito legi potuerit.

(Levéltári feljegyzés: 1563. Sabbatho proximo post festum Circumcisionis Domini nro 50. fasc 3.)

XII.

Berzeviczy Márton felhatalmazása Paduából 1570-ben.

Ezen a Paduai apát és Szt. Justinai klastrom Conventje által hitelesített felhatalmazást Berzeviczy Márton 1570-ben Paduában állitotta ki, és magyarországi ügyeire az akkori szokás szerint több meghatalmazottat nevez ki, számszerint 25-öt. Egy hasonló felhatalmazást pár évvel később szinte Paduában állíttatott ki

Stansits Horváth Gergely és Weber által az e czímű monografiában közzététetett (133. oldalon). Feltünő, hogy Berzeviczy Márton, ki akkor már 38 éves volt, és magas hivatalokat viselt volt, juris studiosusnak neveztetik, de az csak úgy magyarázható, hogy Berzeviczy akkor külföldön utazván, a páduai egyetemet is egy ideig frequentálta, talán Forgách Ferencz volt nagyváradi püspöknél, régi pártfogójánál időzött, ki akkor Paduában élt, hol 1576-ban meg is halt.

A felhatalmazás, melynek eredetijén a monostornak szép kivitelü pecsétje latin körirattal még teljes épségében megvan, következőkép hangzik:

Nos Julianus Placentinus Abbas et Conventus Monasterii Divae Justinae Pataviae etc. memoriae commendamus per praesentes, quod Egregius Dominus Martinus Berzeviczey, quondam Egr. Dom. Christophori de eadem Berzevicze filius, in hoc Gymnasio Patavino Juris studiosus, de cujus persona, nomine et cognomine fidem fecerunt Spectabilis Juris Doctor Dominus Caesar Francus, quondam Dom. Mari, habitator Paduae in Contrata Cunicellaria et Egregius Vir Dominus Anthonius Hillanus, quondam dom. Gasparis, Universitatis Juris studiosorum notarius, habitator similiter Paduae in Contrata prati Vallis, coram nobis personaliter constitutus, in omnibus causis suis et earum actionibus, tam per ipsum contra alios, quam per alios quospiam contra ipsum, in quibuslibet causis, coram quovis Judice et Justiciario Regni Hungariae, Ecclesiastico scilicet et seculari, a data praesentium per anni circulum motis vel movendis Egregios et Nobiles Dominos Blasium Joch de Kaszahaza, directorem causarum Caesareae et Regiae Majestatis, Ambrosium Beiczy de eadem, Christophorum Kubiny de Felső Kubiny, Mathiam Czapo de Beöd, Georgium Balas de eadem Beöd, Mathiam litteratum Muraközy, Jacobum litteratum de Czasa, Antonium litteratum de Nagywatth, Stephanum et Martinum Berzeviczey, quondam Egregii Friderici de eadem Berzevicze, Nicolaum Berzeviczey, quondam Egregii Valentini de dicta Berzevicze filios, Joannem Frichy de Siroka, Blasium ac Johannem de Ternye, Mathiam et Petrum Bozinkay de Bozinka, Colomanum Roskovany de Roskovany, Georgium litteratum de Ternye, Christophorum Cziarmam de Proch, Ladislaum Dobszay, Gerardum et Mathisum (?) Szendy, Thomam Kendy, Franciscum Kappy et Paulum Sebessy fecit, constituit et ordinavit suos veros et legitimos procuratores, ratum atque firmum promittens se habiturum quidquid per praedictos procuratores suos simul vel divisim

Exhibitores . . . . . seu exhibitorem praesentium actum, factum et procuratum fuerit in causis suis universis. Datum Pataviae ex Conventu nostro, decima die mensis Februarii Anno Domini Millesimo Quingentesimo Septuagesimo.

(L. S.)

(A zárda szép kivitelü pecsétje veres ostyán papir alatt.)
Egykorú feljegyzés: Berzeviczy Márton junior procurator levele.
(Levéltári feljegyzés: nro. 3. fasc. 7. 1570. 10. Febr.)

XIII.

Inventarium 1577.

Az 1563 és 1578 közti évekből a lomniczi családi levéltárban Berzeviczy Márton életére vonatkozó egyéb adat nem maradt fel, mint a XI. szám alatti felhatalmazás és ezen Inventarium a Márton által testvére fiának Jánosnak 1577-ben bérbe adott berzeviczei jószág felől, mely bérbeadást nem sokára, mint a XV. alatt látni fogjuk, az elzálogosítás követte, mikor Berzeviczy Márton Lengyelországban megházasodott (XIV, 1578). Ezen időközben jött Márton összeköttetésbe a Báthory családdal, és lépett Báthory István szolgálatába, kivel ennek lengyel királlyá lett megválasztása után 1576-ban Lengyelországba is ment, hol nem sokára mint per Transsylvaniam Cancellarius sat. említve találjuk az okmányokban. A Berzeviczy Edmund által irt monografia Berzeviczy Márton életének ezen kora felől is fog remélhetőleg némi adatokat tartalmazni.

Regestum dispositionis

Arendaeque Curiae Egregii Domini Martini Berzeviczey, quam quidem curiam cum omnibus redditibus accidentiisque arendavit Egregius Joannes Berzeviczey cum omnibus bonis mobilibus et immobilibus, ab anno usque ad annum diemque determinatum, Scilicet a die Aprilis 25.

Anno 1577.

Item haec ad manus meas pervenit statim post arendam:

Triticum mixtum cum siligine	cubuli	34
Siliginis	cub.	146
Item Brazey (?) integri sex ac	cub.	9
Item de semine canabis	cub.	8
Item pisi	cub.	5
Item Avenae	cub.	5

Pecora.

Item pecora cornuta 43
Item vituli 13
Item Sues 27
Item Equi Albi 3
Item Equi nigri 4
Item equi ceci 4
Item Aratra 2
Item Huky 2
Item Stwerzy 7
Item foena 7
Item Catenae 4
Item Anseres antiquae 8
Item juniores 22
Item galinae 26
Item galinae, quae cubabant in ovis ad pullas procreandas 3
Item Ligo 2
Item patinae stanneae 3
Item orbes stanneae 7
Item cribrum, cum quo farina cribratur 2
Item Vasa ad condendum cervisium nova ... 7
Item Pistillum ferreum 1
Item Suppelectilia, quae ad braxandum cervisium pertinet, fuit non admodum valens.
Item hordei dati sunt mihi quam primum suscepi hanc arendam ... ... cub. 65

(Leveltári feljegyzés: 1577. 25. Apr. nro 56. fasc. 3.)

XIV.

Báthory István lengyel király diplomája 1578-ból, mely a Berzeviczy Márton házasságára vonatkozó Pacta dotalia-t tartalmazza.

István király ezen diplomát Krakkón, a magyar rokonok jelenlétében és azok beleegyezésével kiállíttatta és a német nyelven írt házassági szerződést egész terjedelmében bevétette. Említés tétetik abban erdélyi birtokok felől is, melyeket Márton ezen idő alatt, mikor Báthory mellett Erdélyben tartózkodott, szerezhetett. Berzeviczy Márton itt már Generosus Eques és per Transsylvaniam Cancellarius címeztetik. — A feleség neve Catharina Damerau de Woianow, leánya özvegy Damerau Felixnének, született Jokk Elisabethnek.

Az okmány már csak hiteles másolatban van meg.

Megjegyezzük még, hogy Berzeviczy Márton idősebb testvéreinek fiai, kik itt és a következő okmányokban is előfordulnak, voltak: Bálintnak Lomniczon Miklós és Jeremias, Györgynek Daróczon pedig János és Kristóf. Ezek közül csak Miklós és János alapított családot és lett a 2 (szepesi és sárosi) ág fenntartója illetve őse.

Stephanus dei gratia Rex Poloniae, Magnus Dux Lituaniae, Russiae, Prussiae, Masowiae, Samogitiae et Princeps Transylvaniae significamus his litteris nostris quorum interest universis et singulis earum notitiam habituris, quod coram nobis et actis Cancellariae nostrae personaliter constituti generosi Nicolaus et Hieremias fratres germani et Joannes frater eorum patruelis de Berzevicze Hungari, pro se et pro Christophoro de Berzevicze in remotioribus Hungariae locis tunc absente, de cujus consensu praedictus Joannes de Berzevicze frater germanus onera omnia in se recepit atque indemnitatem promisit, Recedentes a jure foris sui quolibet et jurisdictioni nostrae, quatenus ad hunc actum se subjicientes professi sunt: Quod tum a generoso Martino de Berzevicze Equite ac nostro per Transsylvaniam Cancellario patruo suo requisiti essent, ut ex pactis dotalibus, inter commemoratum Martinum de Berzevicze et Generosas Caterinam Damerawiam de Woianow uxorem ac Elisabetham Jokkiam Generosi Foelicis Damerawii a Woianow defuncti relictam viduam, ejus matrem et curatores, quorum nomina in pactis continentur conventis et constitutis certis articulis consensum suum accomodarent atque adscriberent; quorum quidem articulorum nobis descriptum Germanico idiomate exhibuere, cuius tenor de verbo ad verbum talis est:

Gegen dies Alles, wie vor gemeldet, hat mehr und wohlgedachter Herr Martinusz von Berzevicz, mehr gedachter Jungfrauen Katharina, als seiner künftigen herzlieben Ehe-Gemahl, Donationis Dotalicae nomine freiwillig und wohl bedächtig vermachet und verordnet, thut auch solches kraft dieser Heiraths-Stiftung in der ersten und kräftigsten Form des Rechten, als solches geschehen soll, kann oder mag. Nämlich es soll da der Allmächtige wohl und mehr gemeldeten Herrn Martinum von Berzevicz ohne Leibes-Erben vor seiner Gnaden Herzlieben ehelichen Gemahle tödlich abfördern würde, oft gemeldeter Seiner gnaden herzlieben ehelichem Gemahle erstlich das Gut Listenau ganz und gar die Tage ihres Lebens freizugeniessen, zu besitzen und zu gebrauchen, wie dann auch ein Solches das fürstliches Privilegium über bemeldetes Gut deut-

lich mitbringet, frei bleiben; darzu soll und will der Herr von Berzevitz alle die Land-Güter, so Ihre Gnaden in Siebenbürgen erblich haben, ohne einiges Säumen zu Gelde machen, und dieselbe Gelder auch in diesen Landen Preussen mit Rath und Wissen der Frau Mutter an Land-Güter oder aber sonsten bei gewissen Leuten und Orter, nach ihrer beider seits besten Rath und Gutdünken legen, die auch oft gemeldeter Jungfrau Katharinen in obgemeldeten Falle erblich zugehören sollen, die dann auch Alles, das so wohl gemeldeter Herr Kanzler an beweglichem und unbeweglichem Gütern in diesen Landen und der ganzen Krone Polen, sie seien was wordens und gestalt sie wollen, von dem Allmächtigen möchten verliehen sein, oder auch künftig verliehen werden, und was auch oft und viel gerührter Herr von Berzevitz an königlichen oder Erb-Gütern künftig erhalten oder an sich bringen möchte, Jungfrauen Katharina als Ihrer Gnaden Ehe-Gemahl erblich oder advitaliter, wie es ihr Herr und Ehe-gemahl wird erhalten haben, eigen sein und bleiben soll. Also das Ihr Gnaden Erben und Erbinen an dem Allen keinen Theil haben, sondern Solches Alles, wie oben geruht, des Herrn von Berzevicz Ehe-Gemahl und ihren Erben eigenthümlich und erblich bleiben soll. Und damit solches desto sicherer und gewisser sein und bleiben möge, so soll und will der Herr von Berzevicz itzt bald ohne einiges Säumen ihrer Gnaden Verwandten, die ihrer Gnaden nach ihren Leibes-Erben nicht succedieren möchten, mit denen ihrer Gnaden Erb-Gütern, die sie in Zips haben, gänzlich befriedigen, und also vorsehen, das Alles, das was sonsten der Liebe Allmächtige Ihrer Gnaden väterlich verliehen hat, oder künftig verleihen wird, als Ihrer Gnaden Peculium oder wohlgewonnenes Ihrer Gnaden Ehe-Gemahls frei und unangefochten bleiben möge. Dessen den auch Ihre Gnaden in ihrer glücklichen Wiederkunft aus Ihrem Vaterlande schon und bereits mit bringen wollen, und da sich hier wieder Jemand von Ihrer Gnaden Erben sehen würde, derselbige soll bei keinem Richter oder Gericht gehört oder zur klage zugelassen worden, viel weniger soll demselben des Herrn von Berzevicz Ehe-Gemahl oder Ihre Erben zu antworten schuldig sein.

Se itaque quod juris et aequitatis eos articulos esse existiment, et quod postulatis commemorati Martini Berzeviczei patrui sui satisfacere studeant, praeinsertam commemoratorum pactorum partem et articulos et se satis superque intellectos et cognitos gratos ratosque habere, illisque libere et de certa scientia sua libenter subscribere renunciantes posse atque haeredibus suis omni viri suo, quod ipsis contra

praeinserta pacta esse atque competere posset, ita quidem, ut si aut ipsi aut haeredes sui quocunque praetextu praedictis pactis controversiam aliquam facere instituerent, nullo in judicio admitti atque audiri debeant, nedum ut ipsis praefati Martini Berzeviczei commemorata uxor haeredesque ejus respondere in iudicio aliquo sint obstricti. Quam professionem consensum atque . . . , ... nostrae referri et insinuari petierunt. In cuius rei fidem sigillum Regni nostri praesentibus est subappensum. Datum Cracoviae die vigesima octava mensis Decembris, Anno domini Millesimo quingentesimo septuagesimo octavo, Regni vero nostri Anno Tertio.

(L. S.)

Egykorú feljegyzés: E szerint kivánta Berzeviczy Márton tőlünk a wallást király előt Lengyel Országban, 1578.

Consensus 28. Decemb. 1578.

(Levéltári feljegyzés: nro 58. fasc. 3. Copia autentica.)

XV.

Zálogszerződés 1579. Januarius.

Közvetlen az 1578 deczember 28-án Krakkón történt diploma-kiadás után (l. XIV.) 1579 január 11-én adta zálogba a szepesi káptalan előtt szepesi és sárosi birtokait a két testvére fiainak, mely birtokot különben is már az egyik öccse Berzeviczy János (XIII. szerint) 1577 óta bérben tartotta.

Ezen okmány eredetiben megvan a lomniczi családi levéltárban, de annyira sértett állapotban, hogy azt alig lehetett már elolvasni és másolni; én azt tehát a szepesi káptalan levéltárában felkerestem, hol azt a hiteles hely protocollumában főtisztelendő Hradszky József kanonok úr, jelenlegi levéltárnok úr szíves segítségével és közreműködésével a VIII. számú jegyzőkönyvben (ex 1576—1586) feltaláltuk, és a főtiszt. úr oly kegyes volt, azt ezen gyüjteményes kiadás számára lemásoltatni, egyes az ottani példányban nem jól elolvasható részeket viszont a lomniczi eredeti okiratból pótolván és kiegészítvén. Nem mulaszthatom el ez alkalommal a tudós kanonok úrnak szíves készségéért hálás köszönetemnek itt kifejezést adni, és egyszersmind dicsérőleg felemlíteni, hogy a szepesi káptalan hiteles helyének okiratai, ugymint az összes levéltár kitünő rendben van és nagyon gondosan kezeltetik. A locus credibilis, hol ezen okmány kiállíttatott, most is azon állapotban van, mint 300—400 év előtt; a templom belsejéből egy szük csiga-garádics vezet egy bolthajtásos tágas szobába az egyik torony emeletében, talán ugyanazon asztal áll még ma is a

szobában, melyen akkor írták a szerződéseket sat. Egy érdekes darab régi kor van ott hűségesen conserválva.

(Archivum Regnicolare Scepus.)

Fassio Domini Martini Berzeviczy.

Nos Capitulum Ecclesiae Scepusiensis memoriae commendamus per praesentes significantes quibus expedit universis, — quod Generosus ac magnificus dominus Martinus de Berzewicze, filius quondam Egregii Christophori de eadem Berzewÿcze, Eques auratus ac Serenissimi Principis et Domini Domini Stephani Regis Poloniae etc. per Transilvaniam Cancellarius ab una, — et Egregii Nicolaus ac Hieronimus fratres carnales quondam Valentini, item Joannes quondam Georgii de praefata Berzewÿcze fratrum ipsius Domini Martini carnalium filii, partibus ab altera — coram nobis personaliter constituti sponte et libere vivae vocis suae oraculo fassi sunt et retulerunt in hunc modum, ac quidem Ipse dominus Martinus Berzewÿczeÿ matura intra sese deliberatione praehabita singulari imprimis atque fraterno quodam amore erga suos ex fratribus carnalibus nepotes adductus, tum vero ipsorum officiis et obsequiis permotus, quod Cracoviam usque ex Ungaria profecti dotalia pacta in Prussia adhuc inter eundem Martinum de Berzevicze, ac Generosam Dominam Catharinam Dameraviam de Wojanow coniugem suam ac Dominam socrum de Woianow caeterosque curatores coniugis suae instituta, cum assumptione oneris modo infrascripto ibidem approbarunt, eamque approbationem in acta Cancellariae praefati Serenissimi Regis Poloniae personaliter referri atque insinuari curarunt; quamobrem praefatus Dominus Martinus Berzewÿczeÿ praememoratis suis nepotibus maiori liberalitate et beneficio respondere volens, totales portiones suas possessionarias avitas et paternas in possessionibus Berzewÿcze cum curia et domo sua nobilitari ibidem, item Hamburk, Stellbach, Darocz, Fekethekwth in Sarosiensi et Krompach in Scepusiensi Comitatibus existentes, habitas simul cum cunctis suis utilitatibus et pertinentiis quibuslibet, memoratis Nicolauo, Hieronimo, Joanni et Christophoro de praedescripta Berzewÿcze nepotibus in et pro summa Mille et tercentorum tantum florenorum hungaricorum, ut ipse coram nobis dicit, plene ac integre ab ipsis perceptorum et levatorum titulo pignoris utendas, possidendas pariter et habendas dedisset, et inscripsisset, imo dedit et inscripsit coram Nobis ad viginti usque annorum spatium a dato praesentium harum Nostrarum facto initio, ut videlicet tanta temporis intercapedine interiecta et cumulatior uberiorque utilitas

ex illis bonis ad nepotes suos perveniat. Vigesimo autem anno expleto, deinceps quovis tempore Jus redemtionis ad eundem Dominum Martinum Berzewÿczeÿ aut eius legitimos haeredes redeat, et quandocunque idem Martinus Berzewÿczeÿ aut eius haeredes voluerint praedicta bona sua universa, praeattacta summa pecuniaria integre per ipsos deposita et persoluta redimere, vigore solummodo praesentium dominium eorumdem suorum bonorum reale absque ulla contradictione vel Juris strepitu recuperare valeant atque possint Iidemque Nicolaus, Hieronimus, Joannes et Christophorus Berzewÿczeÿ eorumque haeredes mox et in continenti sub amissione praelibati mutuati et infra declarandae summae remittere et cum omnibus aliis rebus nempe: equis, pecoribus, armentis caeteraque suppelectili domestica salva et integra, quae omnia per Egregium Franciscum Kapy Vice-Comitem comitatus Sarosiensis in inventarium redacta ac in literas eiusdem publicas relata sunt, resignare debeant et teneantur ipso pariter facto. Et quia in illis Bonis quaedam particula pignori obligata est, concedit eisdem idem Dominus Martinus de Berzewÿcze ac Generosa domina Helena Kapy, quondam Georgii de Berzewÿcze relicta plenam facultatem redimendi portiones suas possessionarias in Fekethekwth in Sarosiensi et in Krompach possessionibus in Scepusiensi comitatibus existentes, habitas, quae octoginta et uno flor. hungar. ab ipso Domino Martino de Berzewÿcze obligata esse dicuntur, quatenus id ex documentis ea de re emanatis apparebit. Ad quas quidem portiones possessionarias suprafatus Martinus de Berzewÿcze aut eius successores nonnisi reddita prius pecunia dictorum octoginta et unius flor. hungar., de qua literarum Documentis probatum fuerit, expletis viginti annis cum caeteris bonis simul pervenire poterit. E converso vero praefati Nicolaus, Hieronimus et Joannes de dicta Berzewÿcze, qui quidem Joannes tam pro se, quam pro Cristophoro fratre suo carnali iam absente cum indemnitatis cautione universis oneribus et gravaminibus filiorum natorum ac nascendorum, cunctorumque fratrum et (con)sangvineorum suorum, quoscunque praesens negotium tangeret, aut in futurum tangere concernereque posset, in se assumptis, pariter fassi sunt et retulerunt coram nobis in hunc modum: quod cum illa cessione et inscriptione bonorum supracommemoratorum ad viginti annos ipsorum rationibus domesticis, alioquin satis perturbatis et afflictis cumulati, a dicto Domino Martino Berzewÿczeÿ, patruo ipsorum, qui ex mera charitate et benevolentia, non ulla necessitate, eiusmodi Bonorum inscriptionem facere in animum induxisset, consultum esse manifeste animadverterunt, nolentes

ipsi quoque talis Beneficii immemores esse, maturo iudicio et gravi deliberatione interveniente pactis dotalibus, quorum iam supra mentio facta est, etiam coram nobis assensi sunt, atque omnia in eis contenta rata atque grata tam suo, quam suorum haeredum nomine habentes, vigore praesentium literarum nostrarum confirmarunt, iuri suo . . . . . In eo autem sese ipsorumque haeredes ac posteritates universos obligassent, quod viginti annis expletis, quandocunque praedicta summa pecuniae mille tercentorum florenorum hungar., additis etiam dictis octvaginta et uno flor. ipsis vel ipsorum haeredibus plene et integre ab ipso Domino Martino Berzewÿczeÿ aut eius haeredibus legitimis persoluta fuerit, se suosque haeredes universos Bonorum praedeclaratorum dicto Martino Berzewÿczeÿ patruo aut eius haeredibus sine ullo strepitu iuris, ullaque tergiversatione, possessione, dominio et detentione ulteriori cessuros et bona ipsa, seu iura sua possessionaria simul cum inventatis rebus mobilibus, pecudibus et pecoribus totaque domus suppelectili plene et integre, ut praeattactum est, sub poena amissionis saepedictae summae mutuatae sive inscriptionis, saltem praesentium literarum nostrarum, nullo magistratus officio expectato, vel iuridico remedio ipsis obstare valentibus, idem Martinus Berzewiczeÿ, ipsius haeredes universi pro se ipsis occupandi, ad se recipiendi, tenendi, possidendi, fructusque et quaslibet utilitates eorumdem percipiendi tamquam haereditariorum suorum bonorum dominium omnimodam potestatis facultatem habeant et auctoritatem. Interea vero, infra scilicet tempus redemtionis praescriptor. bonorum praeattactorum ipsius Martini Berzewÿczeÿ nullo quaesito sub colore, via, ingenio, vel arte, aut ipsis alienare, aut quovis iuris titulo aliis inscribere debebunt neque peiora reddent, sed potius ea ipsa bona Juraque sua possessionaria cum Inventariis integra sarta tecta conservabunt, novis item extraordinariis ac insolitis exactionibus, vel laboribus subditos non gravabunt, neque praeter viam iuris atque aequitatis rationem eos injuria oppriment, justis et legitimis proventibus, censibus, daciis, servitiis et laboribus ipsorum contenti erunt. Ad quae omnia et quaevis praemissorum singula sancte et inviolabiliter observanda, partes praescriptae personalibus eorum astantiis se ipsos obligarunt et obstrinxerunt ipso pariter facto coram nobis harum nostrarum vigore et testimonio literarum mediante. Datum feria quinta proxima post festum Epiphaniarum Domini, anno Ejusdem Millesimo quingentesimo septvagesimo nono.

(Levéltári feljegyzés: nro. 52. fasc. 3. 1579. januarius 11.)

XVI.

Egyességi osztály 1579.

Az előbbi szám alatt közzétett zálogszerződés folytán a Berzeviczy Márton-féle birtok a két testvérpár Miklós meg Jeremiás Bálint fiai és János meg Kristóf György fiai közt egy választott bíróság által osztatott el ugyanezen év nyarán juniusban.

Nos Franciscus Kapy, alter Franciscus Muchyny, Andreas Korithyani, Joannes Bodony, Georgius Dubraviczky, Stephanus, Martinus, Henricus, Thomas et Georgius Berzeviczey de Berzevicze Judices arbitri inter Egregios Nicolaum et Jeremiam Valentini, ac Joannem et Christophorum Georgii Berzeviczey de jamfata Berzevicze Egregiorum quondam filios, per eosdem Nicolaum, Hieremiam, Joannem et Christophorum Berzeviczy ad componere et terminare universas et singulas lites contentionumque materias .... totalium portionum Possessionariarum Egregii Domini Martini filii Egregii quondam Christophori de jamfata Berzevicze fratris ipsorum Patrui in Possessionibus Berzevicze praedicta, Hamburck, Darocz, Stelbach et Fekethekuth in de Saaros, ac Krompach in Scepusiensi Comitatibus existentibus habitarum per eundem Martinum Berzeviczey antefatis Nicolao, Hieremiae, Joanni et Christophoro Berzeviczey pro mille et trecentos florenos pignoris titulo venditarum ultro citroque exorsarum communi ipsorum voto parique voluntate electi et convocati fatemur et recognoscimus per praesentes literas nostras, quod praefatus Nicolaus Berzeviczeyon eribus et quibuslibet gravaminibus antedicti Hieronimiae similiter Berzeviczey fratris sui carnalis et uterini in se assumptis et levatis ab una, parte vero altera praenotati Joannes et Christophorus similiter Berzeviczey coram Nobis personaliter constituti, sponte et libere sunt confessi pariter et retulerunt nobis in hunc modum, quomodo ipsi amicabili compositione nostra super fraterna divisione totalis Curiae Nobilit. antefati Martini Berzeviczey in praefata Possessione Berzevicze in antelato Comitatu de Saaros existente extructae talem inter se inierunt unionem, quod domus a parte Curiae Egregii Domini Henrici Berzeviczey lapidea, cum stuba et stabulo uno penes Portam Curiae ejusdem sita, Item horreum unum Inferius a Plaga Orientali Nicolao et Hieremiae Berzeviczey, deinde tota domus juxta pomerium a Plaga occidentali sita nec non Cellarium in horto sub monte exstructum simul cum horreo superiori et stabulis a parte ejusdem pomerii ac stabulum reliquum antedictae domus penes portam praetactam habitum antefatis Joanni et

Christophoro Berzeviczy, Praeterea hortulus domui lapideae subjacens simul cum horto penes horreum inferius praetactum superioris horrei . . . . superius attingens, nec non pomerii pars media a platea dictae Possessionis Berzevicze usque mediam partem horrei plebani Berzevicziensis attingens, ab eadem media parte ejusdem horrei versus domum Johanni et Christophori Berzeviczey . . . . . arborum nucis magnam et pomerii in se includentem, alteram arborem nucis Italicae minorem excludendo, recta ad parietem domus praedictae cessisset antefatis Nicolao et Hieremiae Berzeviczy, Praeterea Pomerii altera pars simul cum horto, in quo Cellarium sub monte restructum ad usque praedictum vicum horrei superioris memoratis Joanni et Christophoro Berzeviczey pertenuissent in portiones, Deinde domus Braxatoria vulgo sernevelő ház dicta in eadem curia sita et Circulus Curiae udvar piacza dictus mansisset partibus pro communi, eo adjecto, Quod si antefati Nicolaus et Hieremias Berzeviczy praetactam portionem antedictae Curiae a Portione dictorum Joannis et Christophori Berzeviczey secludere vellent, ex tunc a vico meridionali dicti horrei inferioris usque mediam partem antescriptae domus Braxatoriae sepes exstruendi habeant potestatis facultatem. Hoc quoque non praetermisso, quod quia portio praelibatorum Joannis et Christophori Berzeviczey Portionum praeallegatorum Nicolai et Hieremiae Berzeviczy aedificiis et valore melior esse censeretur, ob hos iidem Johannes et Christophorus Berzeviczy Antefatis Nicolao et Hieremiae Berzeviczey quatuor stabula in portione eorum pro parvis suis laboribus et expensis aedificare et exstruere deberent et essent astricti. Ad quae omnia et singula firmiter et inviolabiliter observanda Partes eaedem sub vinculo ducentorum flor. Hungar. sese obligassent prout obligarunt personalibus eorum astanciis coram nobis harum nostrarum vigore et testimonio liter. Datum in Berzevicze praedicta, 12. die Junii Anno Dom. 1579.

Kívülről egykorú feljegyzés: Kapy Ferencz Uram Ispan Saros Varmegyében az szerint osztotta az Berzeviczy Márton Uram Jószágát Berzeviczy Miklós, Jeremiás és János, Christoff közt, mert plenipotentiát adott neki Berzeviczy Márton Uram.

(Levéltári feljegyzés: 12. Jun. 1579. nro 59. fasc. 3.)

XVII.

Ezen szám alatt együtt vannak a Berzeviczy Mártonnak adományozott leistenaui birtokra vonatkozó okmányok. Ugyanis ezen birtok már 1577-ben lett Albert Frigyes porosz herczeg nevében neki adva, még házassága előtt. Leistenau, nem

messze a Visztula melletti Graudenz városától, Nyugoti Poroszországban fekszik, mely a német rend uralkodása óta hűbéri viszonyban állott Lengyelországhoz. Akkor ott brandenburgi Albert Frigyes herczeg a Hohenzollern házból uralkodott, kinek apja, szinte Albert, az utolsó nagymestere a német rendnek, a reformatio beálltával 1536-ban protestans lett és magát Poroszország világi herczegének proclamálta, de mint a lengyel király hűbérese. Ezen Albert Frigyes megtébolyodván Frigyes brandenburgi őrgróf, az ő testvérgyereke vitte a gondnokságot és a kormányt; ezen okból Berzeviczy Márton 1585-ben ujra kiállíttatta Báthory István lengyel király közbenjárása folytán az adományozást ezen Frigyes őrgróf által, német nyelven, mely okmányban Márton Dondangeni bárónak is neveztetik. Dondangen Curlandban fekszik, akkor szinte a lengyel korona egyik hűbéri tartománya; de úgy látszik, ez csak czíme volt; nincs nyoma, hogy Berzeviczy Mártonnak ott birtoka is lett volna. Báthory István lengyel király 1586-ban elhalálozván, utódja lett III. Zsigmond, a svéd király fia, kire a svéd korona is szállandó volt. Nagyobb biztonság kedvéért Berzeviczy Márton az új király Zsigmond által ezen régi donatiót megerősíttette 1588-ban. Ebben ő erdélyi kancellárnak, Stargard és Ossek várak kapitányának neveztetik; ezen 2 vár szinte Nyugoti Poroszországban a Visztula folyó balpartján Pomerania felé fekszik. Megjegyezzük még, hogy Albert Frigyes porosz herczeg rokonai gyámsága alatt 1618-ig élt, a mikor azután János Zsigmond brandenburgi őrgróf Poroszországot Brandenburggal egyesítette és a porosz királyság megalkotója lett.

Ezen 2 okmány egymásután következik:

1. 1585. Donatio prussica.

Von Gottes Gnaden Wir Georg Friederich Markgraf zu Brandenburg, Im Preussen, zu Stettin, Pommern von Cossuben, Wenden, auch in Schlesien zu Jägerndorf Herzog, Burggraf zu Nürnberg und Fürst zu Rügen: Bekennen hie mit diesen unseren offenen Briefe gegen jedermänneglichen und dem es zu wissen vonnöthen als wir . . . . . ein und achtzigsten Jahre auf gnädige und freundliche Interzession und Fürbitte des durchlauchtigsten grossmächtigsten Fürsten und Herrn Herrn Stephani des Ersten Königs in Polen, unseres gnädigen und freundlichen lieben Herrn Schwagern, dem edlen unseren besonderen lieben und getreuen Martino von Berzevitz, Freiherrn auf Dondangen, und vorhochgedachter königlicher Majestät in Polen vornehmen Rath und Kanzler in Siebenbürgen, das Dorf und Vorwerk Leistenau, hundert und zwanzig halbe Huben innehaltende, in unseren Ambt Russen-

burg gelegene und ihn im verschinenem sieben und siebzigsten Jahre im Namen des hochgeborenen Fürsten unseres freundlichen Göden lieben Vetters Sohn's und Gevatters Herrn Albrecht Friedrich Markgrafen zu Brandenburg und Herzog im Preussen verschrieben worden, welches aber umb allerhand rechtmässigen und andern mehr Ursachen villen billig nicht sein sollen, noch viel weniger kraft oder statt haben können. Derenwegen denn diese Begnadigung nicht ex praecedente Obligatione, sonder ex praesente bestehen und also die vorige Begnadigungen hiedurch cassieret und aufgehoben worden, Aus sondern Gnaden und in Ansehung seiner unterthänigen fleissigen Bitte, getreue, willige dienste zu sein und seiner itzigen ehelichen Hausfrauen Lebtag auf die uns zuvor geleistete Eidespflicht als der regierende Landesfürst gnädigliche Verleihung und Verschreibung und er nun ferner unterthänigste, nützliche, willfährige Dinste, die er auch nochmalen hiefür wolle thun, kann, soll und will geleistet, Hochgedachte Ihre Königliche Majestät auch aufs neue für ihn gnädiglich und freundlich interpelliert und gebeten, So haben wir in Ansehung desselben und in sonderheit auf solche Ihrer Königlichen Majestät gnädigen und freundlichen Vorbitten auf sein unterthäniges fleissiges Bitten aus sondern Gnaden gnädiglich bewilligt ihm solch dorff und Vorwerk Leistenau Erblich zu Kulmischen Rechte zu verleichen und zu verschreiben. Thun auch solches hiemit gegenwärtiglich in Kraft dieses unseres Briefes dargestalt und also, dass er seine Erben, Erbmänner und Nachkömmlinge vorberührt dorff und Vorwerk Leistenau mit allen Nützungen, Zinsen, Einkünften gewissen und zufälligen, an Aeckern, Wiesen, Weiden, Feldern, Wäldern, Flüssen, Mühlstetten, Zehnten und Bächen, zumassen solches die von Brahe genossen und gebraucht, sammt den Gerichten gross und klein, binnen desselben dorffes Grenzen, allein die Strassen Gerichte (die wir uns und unseren Nachkommen der Herrschaft zu Rechten im Allwege vorbehalten) ausgeschieden, zusammt dem Kirchenlehen, doch dass sie dasselbe vermöge der Augsburgischen Confession und desselben Inhalt, auch dem Corpori Doctrinae prutenicae und Formulae Concordiae gemäss mit reinner und der Ehre halber unverdächtigen Pfarrherrn bestellen und versehen, wie wir wenn solches nicht gehörter Massen geschehen sollte, dass selbige selbst zu thun hiemit gänzlich reservieret und vorbehalten haben wollen, erblich zu Culmischen Rechten ohne unser und sonsten männiglicher Verhinderung oder Eintrag, dessen wir ihn vertreten und der Eviction halber hiemit gnädig versichert haben wollen, ob

geschriebener Massen inne zu haben, zu besitzen, zu geniessen und zu gebrauchen. Umb welches unsere Belehnung und Begnadigung willen soll vorgemeldeter Berzevitzi seine Erben, Erbmannen und Nachkömmlinge uns, unsere Erben und nachkommenden Herrschaften die schuldige Treu, welche sie vermöge ihrer geleisteten Eidespflicht, jederzeit erzeugen, auch dergestalt in Werk erweisen sollen, dass da er oder sie etwas Beschwerliches und Verdächtiges wieder uns und unsere Regierung hören vermerken und erfahren werden, es wäre gleich, von wem es wollte, uns jedesmal dafür zu verwarnen und dieses zu berichten, auch im Allen denselben uns gar nichts zu verhehlen, verpflichtet und schuldig sein soll, und desgleichen auch mit zwei wohlgerüsteten Pferden Mannen und Harnisch zu allen Gefechen und Heerfahrten wann, wohin, wie oft und wieder wen sie von uns, unsern Erben und Nachkommen der Herrschaft gefordert würden, sie desswegen auch pflichtig und schuldig sein, sich unserer, auch unserer Lande und Landes sachen ernstlich und fleissig anzunehmen und bei der hochgedachten Königlichen Majestät in Polen zum besten zu befördern. Auch wenn er seinen unstätlichen Ansitz zu Leistenau haben wird, sich auf unser gnädiges Erfordern und Begehren in unsern Händln am königlichen Hofe in Verschickungen auf unsern Kosten gehorsammlich und willig gebrauchen lassen. So er auch, sowohl seine Erben und Nachkommen solch obgenannt Gut Leistenau zu verkaufen und in fremde Hände kommen zu lassen willens, also soll solches uns und nachkommender Herrschaft vor allem Anderen zu Kauf aufgetragen und angebothen werden contractlich und ohne Gefärde. Zu Urkund haben wir vorgemeldetem Berzevitzy diese unsere gnädige Bewilligung und Verschreibung mit unserer eigenen Handt unterschrieben und unter Anhängung fürstlichen Insiegels, so wie in Lehen und dergleichen Sachen gebrauchen, versiegelt wissentlich mit Gnaden zustellen lassen. Geschehen zu Königsberg dem 22-ten Juni, Anno Christi unseres einzigen Erlösers und Seeligmachers Geburt fünfzehn hundert und in dem fünf und Achzigstem Jahr.

Georgius Fridericus Dux Prussiae manu propria.

(Locus Sigilli appos.)

(*Levéltári szám:* nro 70. fasc. 3. 1588.)

2.

Sigismundus Tertius Dei gratia Rex Poloniae, Magnus Dux Lituaniae, Russiae, Prussiae, Masoviae, Samogitiae, Kyoviae, Voliniae, Podoliae, Livoniaeque, et nec non eadem gratia designatus

Rex Sveciae, magni Ducatus Livlandiae Princeps, significamus tenore praesentium Universis et singulis quorum interest, praesentibus et futuris: Quod postquam Illustris Princeps Dominus Georgius Fridericus Marchio Brandenburgae, ac in Prussia, Stettin, Pomerania, Cassuborum et Schlavonicum (?) nec non in Silesia, Carnoviae Dux, Burggravius Norimbergensis et Rugiae Princeps, cognatus noster carissimus, Villam Leistenau alias Risnovo vocatam, in districtu Rusiburgensi sitam, ita longe late et circumferentialiter, sicut in suis finibus jam continetur, morte Nobilium quorumdam a Brachen Jure lachica ad fiscum Ducalem devolutam ad diligentem Serenissimi quondam D. Stephani Regis Poloniae ac (prae) decessoris nostri intercessionem pro Generoso Martino de Berzevicze, aurato Equite Starogardiensi et Osicensi in Prussia Capitaneo, ob ejus singularem fidem et Praeclara multorum annorum erga eundem D. (prae)decessorem nostrum, apud quem Cancellarii Transsylvaniae munus sustinuit, et Rempublicam merita apud ejus Illustris factam eidem Martino de Berzevitze ejusque legitimis haeredibus et successoribus cum suo nomine tum tamquam procurator aegri patruelis et pupilli sui Illustris itidem in Prussia Ducis etc. Domini Alberti Friderici jure Culmensi in haereditatem contulisset, superindeque privilegium Germanice scriptum dedisset, idem Martinus de Berzevicze exhibuit nobis ejusdem Illustr. Domini Marchionis privilegium in membrana conscriptum, sanum integrumque ac prorsus omni vitii suspicione carens et Sigillo Illustr. ejus Ducalis appensione communitum, simul etiam supplicavit, ut et pro supremi dominii jure, quod nobis in Ducatu Prussiae competit et tamquam suprematis etiam praenominati aegri pupilli ipsius Illustritatis in Prussia etc. Ducis tutor in donationem, quod Privilegio eodem continetur, consentire ac illam Autoritate nostra Regia propter majorem firmitatem approbare, confirmare, ratificare dignaremur. Ejus autem series iisdem omnino Verbis Germanicis est talis: Von Gottes — — *sat., l. a megelözö oklevelet.*

Nos itaque Sigismundus Rex ei supplicationi benigne annuentes praeinsertam donationem Illustritatis suae ad intercessionem D. Stephani Regis (prae)decessoris nostri factam utque secundum jura cum ipsorum praedominatorum Illustr. in Prussia Ducum Ducatus ipsius facta est ratam et gratam habentes in eam pro jure supremi dominii nostri consentimus, eam praeterea in omnibus privatis Clausulis autoritate nostra Regia approbamur, ratificamus et confirmamus, roburque debitae et perpetuae firmitatis obtinere volumus. Ad cujus rei testimonium et fidem hisce manu propria subscripsimus Sigil-

loque Regni nostri confirmare jussimus. Actum et datum Lublini die quinta mensis Novembris, Anno Domini millesimo quingentesimo octogesimo octavo, Regni vero nostri Anno primo.

Sigismundus Rex m. p.
M. Boguslavski, m. p.

(Sigillum appensum.)

XVIII.

Báthory István lengyel király diplomája 1583-ból.

Ezen eredetiben meglevő fényes kiállítású diploma hártyán, szépen kiszínezett czímerekkel, függő pecséttel csak kivonatban, az Elenchus szerint közöltetik. Tárgyunkra nézve fontos és említendő, hogy Berzeviczy Márton itt már Magnificusnak, liber Baronak czímeztetik, kanczellárnak és stargardi kapitánynak. A kanczellár czím Báthory halála után meg fog szünni. A stargardi és osseki kapitányságot azután is egészen haláláig viselte.

Diploma Stephani Regni Poloniae et Principis Transsylvaniae, quo Joannes Dauda etc. jam prius Nobiles in veros Transsilvaniae et Hungariae Nobiles cooptantur cum Collatione Armorun, datum per manus Magnifici Martini de Berzeviczey Equitis, Liberi Baronis in Dondangh, per Transsylvaniam Cancellarii ac Capitanei Stargardiensis. Originale cum pendenti Sigillo. 1583. 12. Aprilis.

Hártyán, függő királyi pecséttel.
(Levéltári feljegyzés: nro. 17. fasc. 5.)

XIX.

Berzeviczy Márton levele Jeromos unoka öccséhez Ossekből 1591.

Ezen és a következő szép eredeti magyarsággal, nagy ív alakú papiron, nagy, jól olvasható betűkkel irt levelei Berzeviczy Mártonnak azon időből valók, mikor ő Báthory István király halála után már hivatalt a király mellett nem viselt, csak, mint már említők, a stargardi és osseki várkapitányságot tényleg gyakorolta. A magyarországi rokonokkal az összeköttetést fenntartotta, a magyar ügyek iránt érdeklődött, nemcsak a családban történő események és az ő általa elzálogosított felsőmagyarországi birtokai iránt, de a közügyek iránt is. Fájdalom, csak kevés maradt fel a levéltárban, és ezek megőrzését is nem annyira a pietásnak, mint az elővigyázatnak tulajdoníthatjuk, mert Berzeviczy Miklós egy szinte meglevő levelében a nagybátyjának, a fenti Jeromosnak 1603-ban Pozsonyból írja (lomniczi levéltár nro. 5. fasc. 547.

alatt,) hogy Berzeviczy Márton leveleit, melyeket a házépítés tárgyában írt (l. XXI.) jól őrizzék meg, mert jó hasznát vehetik, ha annak fiai a Berzeviczei jószágot visszaváltani akarnák.

Generose et Egregie Domine nepos!

Az Úr Isten adjon Kmednek szerencsés új esztendőt, kit hogy egészséggel és üdvösséggel mulassa, több jóval, kevesebb búval, tiszta szívből kivánom. — Keg. leveléből megértettem az borok dolgában való szorgalmatosságát; köszönöm munkáját, máshonnét kellett hozatnom az én magam szekereimen és lovaimon, másképen megértheted Dobozy Miháltól. Efféle homi (?) tanács miatt énnekem szomjéhen meg kellett volna halnom. Nem kevés költségembe állott két felé való küldésem. De mit tehetünk immár az ellen, az minek meg kellett lenni. Im ujonnan küldtem oda főképen jó két szekeres lovat, hogy szerezzen pénzemen. Legyen neki Keg. segítséggel, hogy kedvünk szerint járhasson el az dologba. Ugyanazokon két vagy három fő bort hozhatna ide be. Nyavalás Senney György halálát a szívem szerint szántam; ha Istennek az volt elvégre akaratja, sit nomen domini benedictum. Az özvegyárva asszonynak szolgálatomat ajánlja Keg., kivánom pedig ő Kegtől, hogy ezt a házi keresztet szenvedetességgel viselje, várván az Istentől vigasztalást, kinek kiváltképen gondviselése vagyon az özvegyekre, sőt az fejedelmeknek is parancsolja, hogy az özvegyeket oltalmazzák kemény fenyiték alatt. — Bertoty Christoff uram írt énnekem, de az czimert ugy az mint én kivánnám, minden szineivel az képírótól megírva nem küldi ő Kgme. Ujonnan kértem levelem által, hogy az Berthótiékét, Szinyeiekét és az Raszlaviczyékét is képiróval megirattassa és ugy küldje ide be. Dobozyval az képirónak megfizetem munkáját. Szwinyei Zsigmond uram levelében szépen megírta az czimerét, sed desunt colores, kikről divinalnom igen nehéz. Menj szerető öcsém végire tőle, az régi Szwinyey Mátyusnak felesége millyen nemzetségből való volt. Talán ő Kegme in ipsorum genealogia megtalálja avagy egyébb vén nemes emberektől ugymint Roskoványi Kálmántól vagy egyebektől megtudhatja; az én koporsómra faragtassa ki őket az én czímerem mellé. Tettem (?) levelébe Szvinyey István uram emlékezetét, némi nemü chronica felől, kibe az régi magyar nemzeteknek genealogiái szépen deducalva és declarálva vannak. Ha ő Kgme vagy Andaházytól vagy Forgách uramtól egy kevés időre elkérhetné, hogy én azt leirathatnám, annál kedvesebb dolgot nem cselekedhetnék velem mostani időben. Ha méltó volna ad posteritatis memoriam azt az chronicát conserválni, kinyo-

mattatnám vagy Danckába vagy Craccóba pulcherrimis typis az én költségemre. Alacskay Bálint urammal mibe állapodott legyen a mi dolgunk, megértettem. Én nálam semmi nemü levelek nincsenek, kiknek ellene hasznát vehetnők. Tudjátok mindnyájan, hogy az ifjuságomtól fogva idegen országokban nevekedtem. Efféle jószág leveleknek szegény atyám halála után Bálint uram bátyám, ő halála után nyavalyás György viselte gondját. Azt is említem, szegény atyám éltébe hogy mondták, miképpen sok levelünk egyébb marhával, ezüstművel Tarkó várába vesztenek volna el. Mert elhigyétek, ha mi volt volna nálam, azonnal elküldtem volna Kegnek. Mind az által ebbeli jegyzeteimet bőven megjelentettem levelembe Horváth György uramnak, meg is montam az személyeket, kiket kivánnám, hogy interponálnák magukat és az controversiát amice componálnák, ha valamely sommácskát is kellene adnunk. Humanus embernek itélem lenni Alacskay uramat, rá vehetnék ad tolerabiles conditiones. Kellemessy Mihály bár más dologba mutatná bölcseségét, nem ennek izgatásába. Azótától fogva mibe állapodott meg a dolog, örömest tudnám. Miklós uram öcsém felől semmit sem írt Kegd, talán immár onnat máshová költözött asszonyom anyánk jószágába. Ha ott vagyon, salutálja én nevembe mind ő magát mind asszonyomat. Meghagytam Dobozynak, azonképen az én szerelmes atyámfia képében is írt volna választ asszonyomnak, ha magyar írást tudó diákunk lett volna. Egyébb dolgokról Dobozy Mihály, kiváltképen az hirekről conferál Kgddel. Tartsa meg Isten Kgdet jó egészségben boldogul. Datum Osseki 17. Januarii, 1591.

Kegdnek Attyafia
Berzeviczey Márton
manu ppria.

Czím: Generoso Domino Jeremiae de Berzevicze, nepoti suo carissimo; pecsételve a lengyel czímerével.
(Levéltári feljegyzés: nro. 6. fasc. 7. 1591.)

XX.

Berzeviczy Márton levele Magyarországban lakó öcscseihez 1592. febr. 27.

Köszönetemnek szolgálatomnak utánna. Az Isten ugyan nem engedte, hogy tavaly Kegteket megláthattam volna, talán az Isten jobb módot ad ez esztendőben az én igyekezetemnek véghez való vitelébe. Dobozyt nagy hirtelenséggel kelletett oda bocsátani, okait ő tőle megértheti Kegytek, mert az idő nem szenvedte, hogy bővebben írjak Kegnek. Ha neki az

én dolgaimnak megszerzésében segítséggel leszen Kegtek, jó néven veszem Kegtől. Tartsa meg Isten Kegyteket hozzá való tartozóival együtt jó egészségben. Raptim in Castro Ossech 27. Febr., 1592.

Kegytek attyafia
Berzeviczy Márton
manu ppr.

Czím: Generosis ac egregiis Dominis Nicolao et Hieremiae de Berzevicze, dnis nepotibus carissimis. (Kivül czímer.)

Egykoru feljegyzés: Berzeviczy Márton levelei.

(Levéltári feljegyzés: nro. 7. fasc. 7. 1592. 27. Febr.)

XXI.

Berzeviczy Márton levele Berzeviczy Jeromos unokaöcscséhez 1592-ből.

Generose et Egregie Domine Nepos carissime, salutem et studia mea. Az Kgd leveléből megértettem az Alacskay Bálint urammal való megalkuvást; hiszem, hogy nem kicsiny költséggel lett meg. Jobb mindazáltal nyugodalmas állapotban maga dolgára embernek gondot viselni, hogy sem mint pörpatvarkodással és veszekedéssel hiában fáradságot, idejét, költséget mulatni és vesztegetni. Irja azt is Kgmed, hogy az én házamat Berzeviczén épiteni kezdte, aval biztatván engemet, hogy megelégszem az Kgd gondviselésén. Igen akarnám, ha kedvem szerint lenne és az kéményeket fundamentomból kőből rakattatná Kgd és ugy intéznéje, hogy az szobák kemenczéi mellett is tűzrakni való kémények lennének Prussiai mód szerint, annak felette az ablakokat faragott kőből csináltatná; de azt adgya Baksai István értenem és Gáspár is, hogy az házhoz valami fakonyhácskát akar Kgd ragasztatni, ki énnekem semmiképen nem tetszik és ha volna is, elvonatnám onnan; vendég fogadó házhoz illik afféle épület, melyben nagy zaj és nyughatatlanság s egyébbféle alkalmatlanság szokott lenni, az mellett igen félő az tűz miatt konyha mellett lakni. Azért konyhának való helyt jobbat nem arányozhatok mint ellenben az kút mellett, netalán jobb volna az helyett az kőházacska mellett valami pitvart, kiből az kőház szobába mennének és mellette egy szobát csináltatni, kinek ablakai az udvarra és almás kertre nyilnának, azon pitvarból az faszobába ajtót vágatni, az pinczét pedig az kőháznak az végén, azhol az haltartó volt az gyümölcsös kertben, kivül boltozással kellene épittetni, melynek lenne oly szélesége mint az kőháznak hossza

az ő proportiója szerint, huszonkét lábnyi; a fölött vagy kőből vagy fábul csinálnának kéményes házat, kire az felső házból ajtaja és menyezete lenne, de az pincze ajtajának kőbűl kellene lenni bolt torokkal miképen Liznovon az itt való jószágomban Kgd az én pinczémen látta, kinek ajtajok az udvarra nyilnak. Az udvart és kertet jó erős korláttal avagy sánczolással körülfoglalja. Irja azt is Kgd, mintha valami nehézségem volna Kgdre valaki fondorlatja után; hacsak vélekedésből volna, akarnám azt elméjéből kivetnéje, mert miképen eleitől fogva jó atyafia voltam Kgdnek, azonképen mostan is és ennek utána is akarok lenni. Az nyavalyás aszszonyom néném halálán eleget kesergettem, kit is életemben szivem szerint kivántam látni, de mivelhogy az Úr Isten ezt nem engedte, az ő akaratjának meg kell lenni, kihez minekünk is minden dolgunkban illik magunkat szabnunk. Nem örömest hallottam, hogy az sok jámbor vitéz népnek az török miatt való vesztét, annélkül is kevesen vannak. Ilyen oltalom és frigy alatt félő, ha az fejedelem jobb gondot nem visel ránk, hogy az szegény hazánk még ennél nagyobb nyomorúságba ne essék. Ha Tótország oda vagyon, jut Stiriának is benne és onnét a többinek is, kit az Ur isten ne engedjen. Innét is semmi hirt nem tudok írni, mert az gyűlésnek még vége nincsen; mi hála Istennek házunk népével egyetemben egészségben vagyunk. Miklós uram öcsém semmit sem ira én nekem. Örömest értettem volna állapotja és egészsége felől is. Azt az Vörös Jánost, kinek leányát igérte, nem ismerem, hiszem, ilyen nagy dologban jámbor baráti tanácsával élt. Tartsa meg isten Kgdet és engedje, hogy az télen láthassuk egymást jó egészségben. Datum Ossek várában 10. Octobr., Anno 1592.

Kgd attyafia
Berzeviczy Márton
manu ppr.

Czím: Generoso Domino Hieremiae de Berzevicze, domino Nepoti suo charissimo.

Ezen levél nincs ugy, mint a többiek, sajátkezűleg irva, de egy irnok által egészen más helyesírással; itt csak az aláirás B. Márton keze irása.

(*Levéltári feljegyzés:* nro. 8. fasc. 7. 1592. 10. Oct.)

XXII.

Berzeviczy Márton levele Jeromos unokaöccséhez Ossekből 1594.

Ezen érdekes levél számos vonatkozást tartalmaz akkori eseményekre. Az akkori lengyel király Zsigmond, ki, mint a svéd királynak egy Jagello-leány utáni elsőszülött fia, lengyel király-

nak 1587-ben lett Báthory István halála után megválasztva, 1593-ban az attya halála után svéd király is lett, és ott 1594-ben megkoronáztatott, de később mint buzgó katholikus összeütközésbe jött az ép olly buzgó luteranus svéd alattvalóival, kik ellene, mert különben is mindig Lengyelországban tartózkodott, fellázadtak és helyette fiatalabb testvérét Károlyt királynak választották. Igy Lengyelország Svédországtól elvált, sőt sok háborút is viseltek egymás ellen. III. Zsigmond király neje, kiről a levélben szinte említés tétetik, Anna osztrák herczegnő, a későbbi császár és király II. Ferdinánd nővére volt.

Köszönetemnek szolgálatomnak utánna. Az jó Istennek legyen nagy hála, hogy az mi megnyomorodott hazánkon ő szent felsége megkönyörülvén, az pogánynak dühös szándékait az elmúlt esztendőben semmivé tötte. Ennek utána legyen ő szent felségének kegyes szeme rajta, adjon a keresztény népnek szivet, malasztot és az szeretetnek pajzsát, hogy az pogány megenyhittessék és az által az ő szent neve magasztaltassék mind örökkön örökké. Amen. Volna szándékom Magyarországba mennem, de két dolog tartóztat meg: egyik az útnak gonosz volta, kinek ekkoráig vártam a javulását; második Kegyelmeddel való szemben létel, kit igen akarnám, ha lehetne, látni, minek előtte innen elindulnék bizonyos okért, főképen pedig, hogy Kgdel némi nemű dologról örömest conferálnék, és az ott való hadakozásnak progressusa felől Kgdtől, ha az két had még fenn vagyon avagy leszállott az téli időnek miatta, respirandi gracia, az élésnek s egyébb hadakozó szerszámnak fogyatkozása miatt. Ha lehetséges, kérem Kgdet, ez levél látván könnyű terhel jöjjön ki hozzám, költségét megtérítem Kgdnek, ha pedig semmiképen Kgdnek nem lehetne, ottan szolgáját bocsássa hozzám Kgd egy paripán és levél által mindenről informáljon Kgd engemet. Ha az had continuáltatnék kikeletre, netalán én is egynehány lovagot bocsátanék oda ki az szegény hazának szükségére. Mert omnes charitates patriae charitas superat. Horváth György urammal legyen Kegd szembe, netalán ir nekem ő Kegyelme mindenekről, láttam levelét Báthori Cardinális uramnál, kit az táborból Fülek alatt irt. Nagy kedves dolgot cselekednék Kgd, ha Forgách Simon urammal is lenne Kgd szembe, tudom, mindenekről bőven és bizonyost irna ő nagysága. De ezeket úgy mint magától cselekedje, ne vegyék eszükbe, hogy én kértem volna arra Kegyelmedet. Prudenti satis. Az mi királyunkat ekkoráig még Swédiába meg nem koronázták. Az januariusban lészen meg mint az atyja temetése mint az ő maga coronázatja.

Királyné asszonyt igen nehézkesnek mondják lenni. Miklós uramnak, János uramnak és az többi atyafiaknak köszönetemet és szolgálatomat ajánlom. Akarnám, ha házaimat Berzeviczén az ő alkalmatosságával egyetemben készen találnám, hogy az Kgd industriájával dicsekedhetném. Tartsa meg Isten Kgd jó egészségben és az új esztendőben áldja meg minden javaival. Datum Ossekben 19. Jan., 1594. Kegd attyafia

Berzeviczy Márton m. p.

Czím: Generoso Dom. Hieremiae de Berzewici, suo nepoti carissimo. *(Levéltári feljegyzés:* nro. 9. fasc. 7.)

XXIII.

Berzeviczy Márton levele unokatestvéreihez Krakkóból 1595.

Ezen levélben említi a magyar országgyűlés követségét mint politikai ujdonságot. Az akkor Pozsonyban ülésező országgyűlés ugyanis 1595 elején a török elleni háború erélyes folytatása érdekében egy követséget küldött a lengyel diaetához Krakkóba, azon felszólítással, hogy Lengyelország is csatlakozzék a Magyarország és az erdélyi fejedelem Báthory Zsigmond részéről a török ellen készülő hadjárathoz. Ezen követségnek egyik tagja volt az ezen levélben említett Kellemessy Mihály (lásd Engel, Geschichte Ungarns), de fájdalom a magyarországi követek igyekezete sikertelen maradt, mint már a levél is sejteni engedi. A lengyelek nem voltak rábírhatók a törököt megtámadni; Magyarországban a hadjárat elébb Mansfeld gróf, később Ernő főherczeg alatt, csak Esztergom visszavívására szorítkozott; Oláhországban Báthory Zsigmond ugyan szerencsésen harczolt, de nagyobb eredményt nem ért el.

Köszönetemnek és szolgálatomnak ajánlásának utánna. Én egyrészt csak azért jöttem ide Crakkóba, hogy innen ha a szánút meg nem bomolna, úri Kegyelmeteket meglátogatnám. Holott veszem eszembe, hogy Kgtek én rólam tisztán elfelejtkeztek; talán az szeretet meghűlt bennetek én hozzám, avagy az hadban való szüntelen létel nem engedte, hogy egymást láthattuk volna. Mondják, hogy az én atyámfiai közül egy valaki itt volt Crakkóba és csak kevés nappal előtt az én ide jövetelemnek ismét haza tért volna. Bántam igen, hogy nem értem ő Kegyelmét egynehány okokból. Mindazáltal vagyok reménységbe, ha én mostanába az gonosz útnak miatta Úri Kegyelmeteket meg nem kereshetem, valaki Kegyelmetek közül hozzám ide jő, az úti költséget megtéritem neki. Küldtem annak okáért az én fiamnak pedagogusát, ki Váraljai fiú, Uri Kegyelmetekhez, hogy én nekem az Úri Kegyelmetek egész-

sége és állapotja felől és, mit reméljek, az Kgtek én hozzám való jó akaratjáról bizonyost hozzon. A mellett kérem Kgteket, hogy én nekem két gyermekded kis lovakat, szekérbélieket küldjenek, az árát avagy innét Trybisz uram factora által megküldöm vagy annak az ki hozzám jő, megfizetem. Erre ugyan igen kérem Kgteket, hogy annélkül ne hagyjon. Dobozy Mihály felől és Buda Györgyné felől azóta, hogy tőlem elváltanak, semmit nem hallottam. Dobozyt vártam hozzám, hogy nem jött, ki tudja, ha meg nem házasodott. Az magyarországi követek igen emberűl mondták el az ő követségüket, úgy annyira, hogy az emberek, a kik halgatták, fölötte commoveáltattak. Isten adja jó előmenetelit, de még akkoráig, az mint mutatja magát az gyűlésnek processusa, melynek végéhez csak két hét vagyon hátra, semmi bizonyost nem remélhetünk. Az Úr Istentől várnak mind tanácsot mind oltalmat. Vannak, kik akarnák az kereszténységnek előmenetelét; vannak, kik más értelemben volnának az nagy fogyatkozásnak és készületlen voltoknak az hadhoz miatta. Megválik rövid nap minden dolgunk. Alispán uramnak a Szepesinek irtam volna, de Kellemessy Mihály uram azt jelenti, hogy Pozsonyba az gyűlésen vagyon. Tartsa meg Isten Uri Kegyelmeteket jó egészségben mind háza népével egyetemben, kiknek szolgálatomat ajánlom. Datum Cracoviae 5. Martii, 1595.

Kegyelmetek attyafia

Berzeviczy Márton m. p.

Czím: Generosis Dominis Nicolao, Joanni et Hieremiae de Berzevicze, dominis nepotibus suis carissimis.

(Veres czímeres pecséttel pecsételve.)

XXIV.

Levél Berzeviczy Mártontól öccsének 1595.

Salutem cum officii commendatione.

Irtam Kegyelmednek közönségesen egy levelet, kibe kívánok, hogy egyik Kgtek közül hozzám, az mostani Kegnek szomszédságában levén, ide Cracóba jönne. Ha valamely megvonná magát az uttól, kérem Kgdet, ne szánja munkáját, hanem jöjjön hozzám. Mind munkáját mind költségét megtérítem Kegnek. Egyéb dolgokról coram. Tartsa meg Isten Kegdet jó egészségben. Datum Cracoviae 5. Martii, 1595.

Kegd szerelmes attyafia

Berzeviczy Márton, m. p.

Czím: Generoso Domino Hieremiae de Berzevicze etc. domino nepoti suo carissimo.

(Levéltári feljegyzés: nro. 11. fasc. 7. 1595. 5. Martii.)

XXV.

Berzeviczy Márton özvegye férje magyarországi rokonait a temetésre meghívja 1596.

Berzeviczy Márton 1596 február 16-án Mosseg várában, (mely különben mindig Osseknek volt irva) meghalván, a hátrahagyott özvegy, kinek két fiúgyermeke maradt, a magyarországi rokonokat martius 4-én kelt levelében az aprilis 30-án tartandó temetésre meghíjja. A temetési szertartásnak olly késői terminusra való kitűzése az akkori időben rendesen előfordult, hogy legyen idő a távoli rokonokat, ismerősöket értesiteni, azoknak pedig legyen idejük a temetésre eljönni. A levél németül van írva egy iródeák által, (mint Berzeviczy Márton is egy levelében mentségképen felhozza) de az aláírás az özvegy sajátkezű irása. Mint már a XVIII. alatt is említettük volt, a stargardi és osseki (határ) várak kapitányságát most is viselte, mert az özvegy aláirásában azt használja. Az özvegy később 1603. ujra férjhez ment egy Stanislawszky nevű lengyelhez.

Edler Ehrenfester geistiger Herr Schwager!

Euerer Ehrenfesten sindt meine hochbetrübte willige dienste mit embsiger Wünschung von göttlicher Allmacht guter Leibesgesundheit und aller glückseligen Zuständen stets bewahrt.

Meines schmerzlichen betrübten Zustandes, damit mich Gott der Allmächtige heimgesuchet, indem er mir meinen allerliebsten Eheherrn den 16. Februarii dieses, von diesem Jammerthal, diess der einzige Trost, in sein ewig währendes Reich abgefordert, und mich mit meinen armen Waisen betrüblichen nachgelassen, habe ich nicht unterlassen können solchen meinen schmerzlichen zustand E. E. H. zu verständigen, mit freundlicher Anmeldung, dass demselben meines geliebten seeligen Herrns, aus Rath und Gutdünken meiner Herrn-Freunde, seiner lieben hochadeligen Körper die Leichbestattigung der 30-te April angesetzt ist worden, welchen weil ich meiner Pflicht und seiner wohlerworbenen Gebühr nach der Erden aufs aller ehrlichste gerne bestatten wolle, also gelanget am E. E. H. mein schmerzliches embsiges Bitten, dieselben wollen ihrer alzeit erkannten Gunst und vertrauter, auch christlicher Pflicht nach sich so geistig erzeigen und zeitig zur solchen Zeit sich zu mir gen Mosek einstellen, auch anderen Verwandten und Freunden solch mein schmerzlich Herzenleid anmelden und sie zur solchen Zeit und Stell in meinen und meiner Herrn Freunde Namen einladen, und von

daselbst den lieben (?) Cörper in sein Ruhebett helfen begleiten und ehrlich bestatten. Solches weil's der christlichen Pflicht gemäss als trage ich keinen Zweifel E. E. H. so viel williger unangesehen der weiten Gelegenheit, weil sie zu förderlichst meinem herzlieben seeligen Eheherrn verwandt und sonderlichen lieb gewesen, erzeigen werden, welches sonder Zweifel Gott der Allmächtige E. E. H. vergleihen und Gott gebe in allem Glück und Heil belohnen wird und ich mit meinen armen Waisen, auch meiner angewesender Freundschaft und E. E. H. zu verschulden stets willig, die ich hiemit Göttlicher Allmacht treulichen empfehlen thue. Datum in Mossek 4. Martii novi styli, Anno Dni 1596.

E. E. H. freundwillige Schwegerin

Catharina Damraw von Woynaw Selige S. E. E. H. Martini non Berzevitz auf Stargard und Mosszegh Hauptmann etc. etc. nachgelassene betrübte Wittwe.

Czím: Dem Edlen und Ehrenvesten Herrn Jeremiae von Berzevitz, meinem Herrn Schwager zu behändigen Lumnietz.

Egykorú feljegyzés: Berzeviczy Mártonnénak temetésre hivogató levele E.

(Levéltári feljegyzés: nro. 12. fasc. 7. 1596. 4. Mart.)

XXVI.

Fassio perennalis 1613.

Berzeviczy Márton fiai János és Kristóf a magyarországi (Sárosi és Szepesi) birtokot, melyet atyuk 1579-ben unokaöccseinek zálogba adott volt (XV.), örök áron eladják 4500 frton azok fiainak, ugymint Berzeviczy Miklósnak, Bálint fiának a szepesi ágból, és B. Tamás meg Zsigmondnak, Berzeviczy János fiainak, mely János Györgynek, Márton idősebb fivérének fia volt. A Márton fent megnevezett két fia közül az egyik, Kristóf, magtalanul elhalt, mint már a bevezetésben említettük, János feleségül elvette Zkrysha Dorotheát, kitől csak egy leány-gyermeke volt; János 1645-ben meghalt, a leánya 1646-ban őt követte. Az özvegy a lisnovoi birtokot a magyarországi rokonoknak átvételre felajánlotta; de ezek, nem lévén képesek a 60.000 frt adósságot elvállalni, az özvegy a jószágot 1653-ban az ő beleegyezésükkel idegeneknek eladta.

Nos Capitulum Ecclesiae Scepusiensis memoriae commendamus tenore praesentium significantes quibus expedit universis: Quod Magnifici domini Joannes et Christophorus Berzeviczy, filii Magnifici olim Martini, filii alterius quondam Christophori Berzeviczy de eadem Berzevicze coram

nobis personaliter constituti, oneribus et quibuslibet gravaminibus universorum filiorum et filiarum in futurum Dei beneficio nascendorum, cunctorum denique fratrum, sororum, proximorum, consanguineorum et affinium suorum, quos videlicet infrascriptum modo tangeret et concerneret tangereve et concernere posset negotium quomodolibet in futurum, in sese assumptis atque levatis, matura prius et exacta intra sese animi deliberatione praehabita, sponte et libere vivae vocis ipsorum oraculo confessi sunt et retulerunt coram nobis in hunc modum: Qualiter ipsi domini Joannes et Christophorus Berzeviczy fatentes, certis bonis, justis et rationabilibus de causis, animos ipsorum ad id moventibus atque inducentibus, signanter autem, quod difficile esset duorum Regnorum disjunctorum esse civem, ab infrascriptisque bonis et Juribus suis possessionariis paternis aviticis remotiorem in Regno Poloniae et Ducatu Prussiae facerent residentiam, non possentque eadem bona justo et debito modo propter praemissam remotiorem loci distantiam et viarum discrimina commode regere atque gubernare, quia plus cogerentur in eorumdem bonorum gubernationem exponere quam utilitatis inde perciperent; Ideo volentes dicti domini fatentes ejusmodi difficultati mature occurrere atque de majori commodo et utilitate sibi haeredibusque et posteritatibus suis prospicere, loco praetactorum bonorum suorum paternorum aviticorum in vicinitate bonorum suorum in praenotato Regno Poloniae habitorum alia commodiora et utiliora bona vellent sibi haeredibusque et posteritatibus suis comparare atque coemere, praemissas totales et integras portiones suas possessionarias paternas aviticas, in hoc Regno Hungariae adjacentes, videlicet unam Curiam Nobilitariam et quinque sessiones colonicales, item Inquilinares decem, in quarum prima Christophorus Hrusycsa, secunda Andreas Szapora, tertia Joannes Horni, quarta Ladislaus Chysmar, quinta Thomas Chypka Colonicales; item Inquilinares decem, in quarum prima Balas Thamasné, secunda Joannes Satan, tertia Macsy Szariburа, quarta Stephanus Sutor, quinta Ivan Hudak, sexta Petro Kowaly, septima Vitus Kuchar aliter Cheh, octava Georgius Sapara, nona Wojtho Prawda, decima Valentinus Korov in oppido Berzevicze; item quinque sessiones itidem colonicales, in quarum prima Thomas Olschleger, secunda Francsovsky dicta, tertia Andreas Thekus, quarta Urbanus Gomba, quinta Joannes Martin similiter colonicales et duas Inquilinarias, in quarum prima Andreas Orlovek, altera Georgius Szabo Inquilini ad praesens facerent recidentias in Hamburgh; item duas colonicales, in quarum prima Waszecsko, secunda Ihnad

colonicali, et totidem Inquilinares, in quarum prima Dulin Gajdos, secunda alter Waszecsko Inquilinari more inhabitarent in Stellbach; item unam colonicalem, in qua Michael Salten degeret in Schwarzbronn; denique unam colonicalem Imvisovszky dictam in Darocz Oppido et possessionibus sic vocatis, omnino in de Saaros existentibus adjacentes et portionem in molendino in antelata possessione Hamburgh vocata et dicto de Saaros habito, nec non unam Sessionem Inquilinariam et alteram Colonicalem, in quarum prima quidam Hruchas inquilinus, et altera Simko Pawlowich Colonus providi sic dicti ad praesens residerent in Krompach, in districtu Dunajecz et isto Szepesiensi Comitatibus habitas, simul cum cunctis suis utilitatibus et pertinentiis quibuslibet, terris scilicet arabilibus cultis et incultis, agris, pratis, pascuis, campis, foenetis, sylvis, nemoribus, montibus, collibus, vallibus, virgultis, dumetis, salictis, hortis, pomariis, lupuletis (?) vineis, vinearumque promontoriis, aquis, fluviis, piscinis, piscaturis, piscium clausuris aquarumque decursibus, molendinis serris et eorumdem locis, generaliter vero quarumlibet utilitatum et pertinentiarum suarum integritatibus quovis nominis vocabulo vocitatis, ad annotatamque Curiam Nobilitariam et praescriptas sessiones colonicales et inquilinares de jure et ab antiquo spectantibus et pertinere debentibus, sub suis veris metis et antiquis limitibus existentibus Generosis Nicolao filio Egregii quondam Valentini Berzeviczy, nec non Thomae et Sigismondo filiis Egregii quondam Joannis Berzeviczy fratribus nempe suis condivisionalibus, haeredibusque et posteritatibus ipsorum universis, in et pro summa quatuor millium et quingentorum florenorum Hungaricalium, per dictos fatentes ab eisdem coram nobis plene et integre levata atque percepta, jure perpetuo et irrevocabiliter dedissent, vendidissent et perpetuassent, prout dederunt, vendiderunt et perpetuarunt, ac antea quoque prae manibus dicti Nicolai et Thomae ac Sigismundi Berzeviczy habitas, in manibus ipsorum reliquerunt coram nobis per eosdem haeredesque et posteritates ipsorum praescriptos universos, praemisso jure perpetuitatis, cum praetactis universis suis utilitatibus et pertinentiis, tenendas, possidendas, pariter et habendas pleno jure et cum effectu ipso facto; Assumendo nihilominus praefati domini Joannes et Christophorus Berzeviczy fatentes, super sese haeredesque et posteritates suos utriusque sexus universos, dictos Nicolaum, Thomam et Sigismundum Berzeviczy haeredesque et posteritates ipsorum praescriptos, in praenotatis bonis ipsis venditis, contra quoslibet legitimos impetitores, causidicos et actores suis et haeredum ac posteritatum suorum praescripto-

rum propriis cura, laboribus, fatigiis et expensis tueri, protegere, et defensando indemnes manu tenere ac conservare; promittendo insuper atque ad id sese dicti domini Joannes et Christophorus Berzeviczy praenotatis Nicolao, Thomae et Sigismundo similiter Berzeviczy bona fide obstringendo et obligando itidem coram nobis, quod ipsi domini Joannes et Christophorus Berzeviczy annotatos Nicolaum, Thomam et Sigismundum Berzeviczy velint de praemissa evictione et si praenotatis bonis ipsorum, modo praemisso, antelatis Nicolao, Thomae et Sigismundo Berzeviczy venditis et abalienatis perpetuatisque dictorum Nicolai, Thomae et Sigismundi Berzeviczy ac haeredum et posteritatum ipsorum praemissorum, defensione atque indemni conservatione, etiam in Regno Poloniae coram officio Castrensi plenius atque legitime assecurare, hoc per expressa denotato, Quod si dicti domini Joannes et Christophorus Berzeviczy fatentes aut haeredes et posteritates ipsorum utriusque sexus universi annotatos Nicolaum, Thomam et Sigismundum Berzeviczy haeredesque et posteritates ipsorum praemissos in antelatis bonis venditis, successu temporis contra quoslibet defendere et manu tenere nollent, non possent, non curarent aut quovis modo omitterent, in eo casu dicti domini Johannes et Christophorus Berzeviczy haeredesque et posteritates ipsorum utriusque sexus universi, teneantur sintque obligati antelatis Nicolao, Thomae et Sigismundo Berzeviczy haeredibusque et posteritatibus ipsorum universis praescriptam florenorum hungaricalium summam plene et integre refundere atque restituere. harum nostrarum vigore et testimonio literarum mediante. Datum per manus Admodum Reverendi in Christo patris Casparis Andaházy Lectoris et Canonici hujus Ecclesiae Scepusiensis ac Illustrissimi Principis et Domini domini Francisci Forgách de Ghymes, S. R. E. Presbiteri Cardinalis et Metropolitanae Ecclesiae Strigoniensis Archiepiscopi, locique ejusdem Comitis perpetui, Primatis istius Regni Hungariae, legati nati, summi et Secretarii Cancellarii ac praefatae Sacrae Caesareae et Regiae Majestatis Consiliarii, per Diocesim istius Ecclesiae Scepusiensis in Spiritualibus Vicarii generalis, Admodum Reverendis dominis Ladislao Hosszúthothy Praeposito, eodem Caspare Andaházy Lectore, Stephano Franyaffy Cantore, Dionysio Agriense Custode, Blasio Siculo alias Kanya, Laurentio Mogliense, Georgio Ruttkowino, Andrea Nesporino ac aliis quampluribus in ipsa Ecclesia nostra Cannonicatus tenentes et honores, ac domino Deo jugiter famulantibus ipso die Dominica Invocavit, Anno Domini 1613.

---

*


BIBLIOTHECA ACADEMIAE SCIENTIARUM
MAGYAR
TUDOMÁNYOS
AKADÉMIA
KÖNYVTÁRA
HUNGARICAE

MTA
KIK
0 00005 08529 3

